T. HAGI-GOGU

ROMANUS ŞI VALACHUS

SAU

CE ESTE ROMANUS, ROMAN, ROMÂN, AROMÂN, VALAH ŞI VLAH

Romaniille corespundeau cu latinitatea şi Valahiile cu Romaniile.

N. Iorga *(Istoria Românilor)*

. . „faptele actuale sunt în stare să ne lămurească mai bine asupra trecutului, decât studiul trecutului asupra prezentului".

Th. Capidan
(Discursul de Recepţie la Academia Română. Mai 1936)

BVCVREŞTI
1939

T. HAGI-GOGU

ROMANUS ŞI VALACHUS

SAU

CE ESTE ROMANUS, ROMAN, ROMÂN, AROMÂN, VALAH ŞI VLAH

Romaniille corespundeau cu latinitatea şi Valahiile cu Romaniile.

N. Iorga *(Istoria Românilor)*

. . . . . „faptele sunt în stare să ne lămurească mai bine asupra trecutului, decât studiul trecutului asupra prezentului".

Th. Capidan
(Discursul de Recepţie la Academia Română. Mai 1936)

BVÇVREŞTI
1939

CÂTEVA LĂMURIRI

De când am început să culeg material pentru trecutul Aromânilor, mai cu seamă pentru veacul al 19-lea, epoca vie a Aromânilor, în care au luptat părinții noștri și noi, am răsfoit peste șease sute volume, mai multe zeci de colecții de periodice și ziare și nenumărate pagini de manuscrise. Oprindu-mă în acea lectură, la ceeace se referea la Aromâni, de foarte multe ori am găsit știri, cari deși eșeau din cadrul preocupărilor mele, prin interesul ce-l prezintau, nu le-am putut trece cu vederea, ci le am însemnat în fișe. Fișele acelea, cu timpul, mi-au dat convingerea că pot alcătui din ele studii cari să folosească, așa încât nu mă puteam împăca cu ideea că pot fi date uitării pentru motivul că nu am căderea de specialist spre a le mânui cu virtuozitate științifică. Astfel că, am hotărît să dau la lumină, fie și sub forma rezumativa, numai ca prezentare de material, o serie de studii și numai după aceea să încerc publicarea lucrărilor cari se refera la trecutul aromânesc, printre cari, lucrarea „Un veac" la Aromâni, se ridică la manuscris pentru trei volume.

E de la sine înțeles că fișele au necesitat o coor-

donare după care am constatat lipsuri cari m'au dus la noui cercetări de completare.

Din lipsă de spaţiu nu am dat în acest studiu decât sursele pe cari le-am considerat strict necesare. Astfel de pildă pentru Valahiile destul de cunoscute din Tesalia etc., nu am recurs decât rar la surse; pentru Valahiile însă din Peloponez, cu cari publicul mare nu e obişnuit, am înşirat toate sursele. In schimb am dat textului o formă accesibilă publicului mare şi în acelaş scop am introdus şi unele dezvoltari istorice şi unele repetări.

Studiul Romanus trebuieşte considerat ca o introducere la studiul Valachus.

Nu am accentuat de fel în text asupra mareţiei impresionante ce se desprinde, pentru neamul nostru, din desfăşurarea fără pereche a numelor Romanus şi Valachus în timp şi spaţiu. Cititorul se va pătrunde de această măreţie şi fără sublinierea noastră.

Intr'un studiu ca acesta, aglomerat, este exclus să nu se fi strecurat şi unele erori. Dorinţa noastră n'a fost să dăm o monografie completă şi perfectă a numelor Romanus şi Valachus ci să prescurtăm cât de mult cercetările viitoare pentru o monografie. Dacă ţinta aceasta a fost atinsă, ostenelile noastre vor fi caşi răsplătite.

Mai dăm şi unele lămuriri pentru neiniţiaţi spre a evita eventuale confuzii:

Ròmei = cu accent pe o, genetiv şi dativ dela Roma.

Romèi = cu accent pe e, cetăţeni ai Imperiului Roman de Răsărit cam după sec. VII, d. Hr.

Romània = Numele Imperiului Roman.

Romanià = Numele grecesc al Imperiului Roman de Răsărit.

Ital, Italic = Vechiu italic spre deosebire de Italian nou.

a. Hr. = înainte de Hristos.

d. Hr. = dupa Hristos.

Scriitorii Aromâni de pe la 1700—1900, aveau frumosul obiceiu să publice numele acelora cari sprijineau operele lor. Prin aceasta avem azi putința să verificam multe comune și familii care încurajeau cultura.

Urmam și noi această tradiție.

Aducem pe aceastu cale mulțumirile noastre cele mai sincere d. d-lor profesori universitari G. Murnu și Th. Capidan, membri în Comitetul Cultural al Societății de Cultură Macedo-Română, cari au binevoit a da aviz favorabil pentru publicarea acestui studiu; d-lui Dr. P. Topa, președintele Societații de Cultura Macedo-Română, și Comitetului de Conducere al acestei Societăți, cari au binevoit a ne acorda sprijinul material pentru publicare: d-lui avocat Vasile Covata, directorul Băncii Caliacra din Bazargic, care ne-a înlesnit cercetarile de bibliotecă întrerupte în ultimul timp.

T. Hagi-Gogu

ROMANUS

Introducere

Nu există o monografie asupra numelui orașului Roma. Inainte de 1900, Gaston Paris începuse în revista Romania un studiu interesant, pe care nu l'a încheiat. Altceva, ca studiu complet, nu am putut gasi.

A pretinde că vom da o monografie, înseamna a depasi rostul acestui studiu, care se margineşte la prezintarea unui material referitor la problema lui Romanus.

In cele de mai jos, vom rezuma parerile altora asupra originei numelui Romanus şi apoi vom urmari desfaşurarea oficiala şi neoficiala a numelui cum şi rastrângerea lui şi ne vom permite unele observaţii şi apropieri între situaţii.

Origina numelor Roma și Romanus

Invaţaţii nu sunt de acord asupra originei numelui oraşului Roma. Fiecare dintre ei are o parere deosebită, deşi mai toţi dau ca origină nume proprii.

Dăm aici unele nume proprii din cari se crede ca derivă numele Roma:

a) Legendarii *Romulus* şi *Remulus*.

b) Râul *Rumon*, (atestat de Servio) actualul râu Tibru, în preajma căruia s'a durat oraşul Roma.

c) O familie etruscă numită *Ruma*.

d) O movilă din vechiul oraş Roma, numita *Ruma*.

e) Tribul *Ramnes* zis şi *Ramnenses*, care locuia odinioară în Roma.

f) Cuvântul grecesc *romi*, care înseamnă putere.

Cam acestea sunt parerile emise asupra originei numelui Roma. Origina grecească dela *romi* a încetat de a mai avea crezare; în schimb însă, învaţaţii cred ca mai toate numele proprii citate sunt de origină etrusca. Adevarul nu se poate uşor desprinde din negurile trecutului îndepartat.

Fapt sigur este ca numele *Romanus*, care la început însemna Roman, locuitor al Romei, derivă din numele Roma.

Cunoscând origina numelui Romanus, să încercam a răscoli trecutul îndepartat, istoria romană dealungul celor peste două mii de ani spre a putea desprinde expansiunea onomastică şi toponimica a numelui Romei în timp şi în spaţiu.

Romanus oficial în timp şi spaţiu

Peninsula mediteranee care poarta azi numele de Italia, purta şi odinioară cu circa două mii trei sute de ani în urmă, acelaş nume. Grecii îi ziceau *Italia*. Populaţia de diferite triburi a Italiei străvechi se numeşte de învăţaţi în general, *italica*, nu italiana, cum se numeşte populaţia Italiei din zilele noastre [1]).

1) I. Valaori, caşi unii Francezi, au întrebuinţat termenul de *Italiot*, în loc de *Italic*. De altfel la Francezi, se întrebuinţează şi forma Italian. Noi am adoptat spre deosebire forma Italici.

Printre numeroasele triburi cari formau Italia era şi acela din regiunea *Latium* aşezat în mijlocul peninsulei, pe ambele părţi ale râului Tibru. Tribul acesta primi şi numele de *Latin,* alături de cel Italic. De fapt numele Latin e anterior celui Italic[1]).

Regiunea Latium prin poziţia sa geografică, a jucat un rol important în istorie. Aici s'a întemeiat oraşul Roma şi Statul Roman. Locuitorii Romei şi ai regiunei Latium, au mai primit şi numele de *Romani,* deci trei nume laolaltă, Itali, Latini şi Romani. Limba Romei şi a regiunei Latium a primit deasemenea aceste trei nume, limbă italică, latină şi romană. (Această problemă însă nu este bine lamurita.)

De pe la 496 până la 270 a. Hr., Roma supuse întreaga Peninsulă Italică. Aceste regiuni nu se numiră Provincii,[2]) ca mai târziu, ci unele din ele, *Teritorii Romane,* altele Colonii Romane, altele Federate şi altele Libere. Dar populaţia acestor regiuni nu se putea numi Romani (singular Romanus). Abia în anul 89 a. Hr. populaţia acestor regiuni obţinu dreptul de cetăţenie romană, aşa că numai de atunci toţi locuitorii Peninsulei Italice se putură numi Romani. Inainte de această dată, fiecare se numea cu numele său, Ligur, Venet, Etrusc, Volsg, etc. etc.

Când Roma deveni şi mai puternică, ocupă Ispania şi Grecia şi apoi toate ţările din jurul Marii Mediterane, cum şi Peninsula Balcanică cu Dacia. Toate aceste ţări se numiră *Provincii* şi *Romanii*[3]).

---

1) La început, prin sec. IV-a. Hr. numai sudul extrem al peninsulei se numea Italia. Treptat acest nume s'a întins asupra centrului peninsulei şi apoi peste toată peninsula.

2) Cicerone a întrebuinţat termenul Provincii şi pentru regiunile italice.

3) Sud-Estul Franţei de pildă, *Provence* de azi, era numită

IMPERIUL ROMAN
IN ALB
ANGLIA
GERMANII
GOTI
SCITII
SARMATII
Volga
ALANII
Rhinul
GALLIA
DACIA
PANNONIA
DALMATIA
Danubiu
MESIA
SPANIA
Ravenna
Roma
Ostia
THRACIA
MACED
BITHYNIA și PONTUL
ARMENIA
GALATIA
CAPPADOCIA
MESOPOTAMIA
Pergamul
CILICIA
Antiohia
Syracusa
MAURITANIA
NUMIDIA
Creta
Ciprul
Damascul
Alexandria
Jerusaleimul
Petra
CYRENAICA
EGYPTUL
AR

Aşa dar numele *Provincie* se dădea la regiunile cucerite în afară de Italia.

Populaţia cucerită în Peninsula Balcanică, se numea înainte Thracă, Illyra, Dacă, Getă, Macedoneana, Greacă, etc,. Sub Romani se numi *Provinciali* sau *Populi Romani*. In sec. III, după Hristos, pela 212, împaratul Caracala a dat tuturor Provincialilor, deci şi celor din Peninsula Balcanică, dreptul de cetăţenie romana; astfel şi neromanii Imperiului se putura numi *Romani (Romanus)*.

Fustel de Coulange crede ca încetaţenirea s'a facut înainte de Caracala şi staruie asupra faptului ca supuşii Romei cari nu erau cetaţeni, nu se bucurau nici de cele mai elementare drepturi. Italicii, Grecii, Ispaniolii, Galii şi ceilalţţi întrebuinţară toate mijloacele sa devie cetaţeni romani. La un moment dat Roma se pomeni cu încetaţeniri frauduloase, iar aliaţii Romei, nu odata luară armele ca sa obţie cetaţenia. Astfel Romanii, cari înainte nu voiau sa formeze o singura noţiune cu supuşii, cedara în cele din urma.[1]).

Dela Caracala încoace, numele Romanus şi Romania a avut circulaţie în Imperiul Roman din Europa, în Vestul Asiei şi Nordul Africei, şi a întunecat numele de Ital şi Latin cari erau ca şi sinonime cu numele Roman. Numele Roman preponderează. Unii scriitori cred că numele Romània se dadea numai provinciilor marginale. Mistral numeşte Romània to-

---

Provincia Romana încă dela 125 a Hr. De acolo i-a rămas numele Provence. Populaţia din afară din Imperiul Roman, s'ar fi numit *alienigeni*, ceva corespunzator poate cu *agriofoni* elen. Provincialii s'ar fi numit şi *peregrini*. Indigenii s'ar fi numit *indigenas*, *incolas* şi *dediticii*. Provinciali erau şi Romanii din afară de Italia.

1) Fustel de Coulange. *La Cité Antique*, cartea V.

talitatea imperiului Roman[1]. H. C. V. Fortunatus (538) numea Romània ţările supuse Romanilor.

Cu apariţia şi întinderea fulgerătoare a Imperiului Roman şi a numelui Romanus, amuţiră toate popoarele şi disparură din circulaţie sau se eclipsara mai toate numele ale acelor popoare. Dispăru până şi numele Elen, care avea o aşa de mare strălucire. Numele Elada şi Elen, dispărura din circulaţie în perioada creştinismului, erau considerate ca nume idolatre şi eretice şi au fost boicotate chiar de biserica creştina. Desigur un nume cu atâta stralucire nu putea sa se ştearga din memoria omenirei, astfel ca uneori reaparea în corespondenţa. Sultanul Nasar al Egiptului numi pe Andronic şi pe Ion Cantacuzen, *împăraţi ai Elenilor*[2]. Laon Halcocondylas întrebuinţează numele Elen în istoria Bizantinilor. Reapariţia mai deasă dateaza din sec. al XII. Dar toate acestea erau cazuri izolate, cari nu aveau nimic comun cu denumirile oficiale şi cele din circulaţie, toate derivate din numele Roma. Numele Elen reapare dela ocuparea Constantinopolului de către Turci. Prin acest nume Grecii încep a înţelege un viitor stat Elen, patria, ca Elada de odinioara. Dar tot izolata ramâne şi această tendinţă. Numele Elen, va fi restaurat abia pela 1800, după circa de două-mii de ani de dispariţie în umbra numelui Roman. Până atunci numele Elen poate fi socotit şi decazut în sens jignitor, ceeace produce mirare la scriitorii greci. Locuitorii temei Elada, nu erau numiţi Eleni ci *Eladichi,* căci elen luase sens de idolatru, Eladichi avea şi ceva subesti-

1) Mistral *„Dicţionar Provensal"*
2) W. Regel, *Analecta Byzantino-Rusica,* 57-58.

mare. Const. Manasse, în sec. XII are și termeni insultători pentru acești Eleni[1]).

Dar Roma își întinsese prea departe hotarele sale, stapânea tot țărmul Mării Mediterane pe care o transformase într'un lac roman. Africa de Nord, Asia Sud-Apuseană, Europa până la Carpații Nordici, la Alpi și la Sudul Danemarcei, Galia, Ispania și Anglia, erau în stapânirea romană. Pentru vremurile acelea când comunicațiile erau dificile, stăpânirea unui vast imperiu era o mare dificultate. Din acest motiv cum și din cauza năvălirilor Barbarilor, Romanii se retrag pe alocurea în hotare mai bune și adopta sistemul stapânirii Imperiului cu mai mulți împărați deodată. S'a ajuns până la patru împărați laolaltă. Sistemul acesta care se adoptă pentru o mai buna rezistența fața de Barbari, nu slabea unitatea Imperiului. Cu timpul însa, la 395[2]) d. Hr. Imperiul se împarți în doua, între cei doi fii ai lui Teodosiu. Și așa aparu *Imperiul Roman de Apus* și *Imperiul Roman de Răsurit*, ambele numite Romània[3]).

In acest interval, dela cuceririle romane în Peninsula Balcanică până la despărțirea imperiului în doua, Romanii au romanizat partea de Nord a peninsulei, dela linia munții Balcani, orașele Uskub și Alesia pâna la Dunare și Sava, cum și Dacia. Sub aceasta linie însă, dată fiind superioritatea Elenilor, Romanii

---

1) In dicționarul Suidas, Elas, este numai regiunea Sikion. Nici tema Elada, nu purta în continuu acest nume.

2) *Unii istorici cred că despărțirea efectivă avu loc mai târziu.*

3) G. I. Brătianu, în *Une enigme...*, p. 67 scrie că într'o inscripție grecească din sec. IV d. Hr. găsită la Sirmium, se dă numele Romania.

au fost elenizați în parte. Numai în parte se vor menține până la sosirea Valahilor dela Nord.

Statul Roman de Răsărit fu numit România, *Imperiu Bizantin, Imperiu din Jos* și *Imperiu de Constantinopole*. Istoricul grec Sathas încearcă să convingă cum că Imperiul se numea și Imperiu grec, (grec-medieval) și că numai Asiaticii continuau a-l numi Imperiu Roman. Sathas, în prefața Documentelor Inedite, răscolește unele corespondențe de împărați în cari Imperiul era numit deadreptul Elada. Tendința aceasta e prea vizibilă spre a mai necesita discuții. Faptul este cel mult cărturăresc și izolat, acum ramân de altfel și celelalte denumiri în afara derivatelor din numele Roma. In fine, Germanii moderni, ne-au dat formele de *Imperiu Romano-Bizantin* și *Romano-Grec* — cărturărește.

Imperiul Roman de Apus, nu rezistă loviturilor barbare, căzu repede la 476[1]) și reapăru mai târziu sub alte aspecte. Imperiul Roman de Răsărit rezistă acestor năvăliri și își păstră, poate prin aceasta, numele de Roman. Deci, dela 476 d. Hr., în Apus dispare numele de Romanus ca oficial; acest nume va mai apare acolo de câteva ori.

De acum încolo, numele Romanus își va restrânge sau își va desfășura sfera de circulație după restrângerea sau întinderea hotarelor Imperiului. E vorba aici numai de numele oficial, nu de circulația neoficială care uneori se menține și când dispare numele oficial. De această lature neoficială ne ocupăm în capitolul următor.

Să încercăm a schița fluctuațiunile mai răsărite ale

---

1) Vandalii ocupă Africa, Goții, Ispania, Francii, Galia, etc. etc.

hotarelor Imperiului Roman din Răsarit. Dar dacă această încercare este pentru noi dificilă, prin caracterul ei limitat la înregistrarea desfăşurării în cadrul oficial, ea este pentru cititor, aridă. Astfel că, mai mult ca în oricare alt capitol, apelăm aici la bunăvoinţa cititorului. Trebue să mărturisim însă că desfăşurarea subiectului acestuia este în strânsă legătura şi cu scoaterea la iveală a rolului poporului românesc şi a puterei de rezistenţă a numelui Romanus în ciuda numeroşilor duşmani.

In Orient, chiar sub unitatea Imperiului (în sec. III, d. H.) se pierduse Dacia. O parte din populaţia romanică din Dacia a trecut în Peninsula Balcanica, intarind romanitatea de acolo.

La 306 d. Hr., cu mutarea capitalei de către Constantin cel Mare în oraşul Bizanţ, care se numeşte *Roma-Nouă* şi apoi *Constantinopole,* Imperiul Roman de Răsărit se numeşte uneori şi Imperiu Bizantin, dar numai cărturăreşte.

In sec. V, Goţii, Visigoţii, Germanii şi Hunii reduc un moment graniţele Imperiului Roman de Rasarit. Imperiul însa reuşeşte sa reintre în hotare, iar aceşti Barbari dispar. Grosul lor trece în Italia. Apar şi Slavii, dar încă nu constituesc un pericol.

După istoricii Slavi, Bizantinii au adus mercenari Slavi şi Bulgari din jurul Mărei de Azof ca sa lupte contra Barbarilor.

Pe la finele sec. VI, Grecia şi Albania accepta jugul Barbarilor, dar trecător.

Inca de pe la jumătatea sec. VI sub împăratul Justinian, Imperiul reocupă unele teritorii din Africa ale fostului imperiu de Apus, ocupate de Vandali. Asemenea reocupă Italia şi Sud-Estul Espaniei. Deţinând

şi Asia-Mică, Palestina, Peninsula Balcanică cu Dalmaţia, Marea Mediterană devine din nou lac roman. Deci, numele Romanus reapare şi în Apus. In Italia apare *Ducatus Romanus* al Bizantinilor.

Tendinţa aceasta spre Apus, care va fi continuă, îndreptăţeşte credinţa că Imperiul de Răsărit nu rupsese cu Apusul. Din potrivă, Impăraţii dela Constantinopol se considerau împăraţi ai omenirei, iar între cele două părţi ale Continentului era o continuă interprenetraţie; nici bisericile n'au încetat să caute teren de împacare [1]).

Dar spre finele sec. VI, Imperiul pierde jumătate din Italia şi o parte din Vestul Peninsulei Balcanice. Imperiul îşi readuce hotarele la Dunăre şi chiar până la Tisa.

La începutul sec. VII Imperiul Persan ocupă mai toate regiunile din Africa şi Asia ale Imperiului. Nu după mult însă, Imperiul Roman reintră în aceste stapâniri. Tot pe atunci Visigoţii ocupă Ispania.

De pe la 635 până la finele secolului al VIII, Arabii ocupă Africa şi Asia până la linia Trapezunda-Cipru. Astfel Imperiul este amputat considerabil spre Răsărit; se întinde însă spre Vestul Peninsulei Balcanice. Ceva mai târziu, Imperiul Roman îşi reface hotarele orientale.

In sec. VII şi VIII, Bulgarii trec dela Volga prin Basarabia şi Dobrogea şi se aşează între Dunăre, munţii Hem (Balcani) şi Deli-Orman. Sârbo-Croaţii se aşează la Vestul Peninsulei Balcanice; Bulgarii şi Sârbo-Croaţii au deposedat în parte pe Valahii balcanici de regiunile lor sud-dunărene.

---

1) N. Iorga. *Neamul Românesc*. 6 Martie 1939 (conferinţă).

Slavii sunt aici, uneori ca răsvrătiţi, alteori ca supuşi, ca federaţi, aliaţi sau toleraţi ai Imperiului (cum erau regiunile Italice faţă de Roma), care avea interes să aşeze alte stătuleţe între Imperiu şi Barbari. Apoi Slavii se întind unii spre Vestul Peninsulei Balcanice, alţii spre Vestul European şi alţii spre Constantinopole, în Macedonia, Epir, Tesalia, Peloponez şi chiar în insule şi slăbesc la Sudul Dunării.

Invazia Barbarilor, Slavi, Goţi, etc., rupe şi unitatea Romanicilor balcanici dunăreni, împingând o parte dintre ei la Sud, în Grecia, unde au găsit o parte din prima pătură romanică.

Din sec. VII[1]), Imperiul Roman de Răsărit, ia aspect de Grecitate, se numeşte *Romanìa* şi *Rumanìa* (accent pe i) şi ajunge la numele de *Romèion,* deci tot o formă derivată din numele Roma. Poporul începe să se numească Romèfs, Romèos pl. Romèi, în loc de Romanus şi Romani.

Paralel cu aceasta, a început o nouă elenizare a Romanilor, cari odată cu Capitala nouă a Constantinopolului, au gravitat acolo mai intens. — Canstantinopolul avea şi un cartier numit *Vlaherna.* — Această elenizare poate fi socotită ca a doua şi cu caracter oficial, cult, spre deosebire de aceea din teritoriul Eladei propriu zis, unde se făcuse o elenizare neoficială, populară poate. Desigur nici laturea elenizării populare nu lipsea aici în jurul Capitalei, dar specificul e oficialul.

Poate ca un reflex al acestei tendinţe elenizatoare dela centru, poporul Român, format cu câteva se-

---

1) Unii istorici Greci, dau sec. VI şi chiar din al IV-lea, d. Hr. Tendinţa e vizibilă.

cole înainte şi cunoscut sub numele de *Valahi*[1]), apare, după sec. IX ca răzvrătit, ceeace ar putea însemna că a existat o tendinţă de reluare a moştenirei romane.

Numele Valah pune în umbră numele Român.

In sec. VIII apare în Apus Imperiul lui *Carol-cel-Mare,* care pe la anul 800, a fost numit al II-lea *imperiu Roman de Apus.* Carol-cel-Mare ocupa şi regatul Lombard din Italia, cum şi Istria. Numele Romanus apare iar în Apus.

Câteva secole dearândul Imperiul *Romèion* are adversari pe Perşi, Arabi, Vlahi, Slavi, etc. cari ajung până lânga Constantinopol, dar sunt respinşi. La începutul sec. IX Aromânii din Pind se supun Bizantinilor[2]).

In sec. IX Imperiul Romèion părăseşte unele regiuni din Apus precum şi Dalmaţia şi restul din Italia.

In sec. X apare în Centrul Europei, Imperiul *Romano-Germanic;* deci Romanus reapare în Apus în special pentru Italia.

In sec. al XI Imperiul pierde Asia-Mică, unde apar Turcii Selgiuci, cari înfiinţează regatul zis şi Seleacka (al Ikoniei). Doar o fâşie dealungul Mării Marmara ramâne Imperiului. Popoarele asiatice dau acestui stat numele de *Selgiuk-Rumi*[3]).

---

1) Vezi torna torna şi menţionarea apariţiei în Peninsula Balcanică a unei *limbi a localnicilor* zisă şi *limba părintească.* Vezi şi teoriile linguistice despre vechimea romanităţii în Peninsula Balcanică, Sextil Puşcariu, Capidan etc.

2) George Murnu: *Balcania* I Les Roumains de la Bulgarie Medievale. 1-21.

3) Vasiliev, în Histoire de l'Empire Byzantin, îl dă cu numele de *Sultanatul Rumi.*

In timpul Cruciatelor (1204), Imperiul Romèion deveni *Imperiul Latin de Constantinopol,* în jurul Marii de Marmara, zis şi *Franc* şi *Greco-Latin,* dar şi *Imperiu Latin de Romania.* Imperiul Latin avea o serie de stătuleţe vasale (seigneurii) (unele cu conducere latina), la Salonic, Atena, Ahaia, Epir, Trapezunda, Nicea, etc.. Villehardouin era numit *Maréchal* de Roumànie. La 1261 Mihail Paleologul restaură Imperiul Romeion, dar câteva stătuleţe latine supravieţuira Imperiului Latin în Pen. Balcanică. Neolatinitatea apuseană lasă un nou strat de neolatini în în Balcani; deci o nouă elenizare.

La 1261 1265 Imperiul Romèion reocupă Moreea, parţi din Macedonia, Epir şi o parte din Insulele Veneţiene.

In sec. X XIII Valahii Balcanici atacă Imperiul Romèion şi cel Latin din Constantinopol.

In sec. XIV, Românii se afirmă şi politiceşte cu numele Român. De eclipsarea numelui Român oficial dealungul secolelor, vom vorbi în capitolul *Romanus la Români şi Aromâni.*

Imperiul Romèion alunecase spre Grecitate, dar influenţa neolatină, rămâne acolo sub alta formă, de care ne vom ocupa în capitolul următor.

Numele Romanus şi apoi Rumân, trebue să fi existat în Dacia şi Peninsula Balcanică, după părăsirea oficială a Daciei şi după crearea Serbiei şi Bulgariei. Altfel nu se explică faptul că numele Român apare la Daco-Români, la Aromâni şi la Istro-Români deşi despărţirea lor s'a facut cu apariţia Barbarilor cari i-au desbinat în trei ramuri deosebite. Cauza dispariţiei numelui e o problemă de confuzie.

Deci, în documente, — nu în circulaţie — între

numele Romanus şi Rumân, apare o discontinuitate, care e umplută în parte de Romèion şi apoi de Valah. C. C. Diculescu pare a susţine un *Român* vechiu, deci de continuitate[1]). Nu am putut lămuri conţinutul textului.

Pe la finele sec. XIII, Turcii Otomani înaintează în Asia-Mică. Statul lor e numit de Asiatici *Rumian*. Deci, pentru Asiatici oricine venea prin acele meleaguri, primea numele derivat din numele Ròmei.

Intre timp, în sec. XIV, Sârbii profită de situaţii şi ocupă Macedonia, Tesalia şi Epirul.

In ajunul venirii Turcilor în Europa se putea citi şi numele Romaïs[2]), pentru Romania.

Sub Turci, la 1453 dispare Imperiul Romeion şi devine Imperiu Turc, Otoman zis şi Rumian de către Asiatici şi *Rum-Ili* de către chiar Turci[3]).

Dar cu timpul numele Rum-Ili cedează ca suprafaţă. Doar Peninsula Balcanică se numeşte Rumili. Asia-Mică e numită Anadol, după grecescul *anatoli*, care înseamnă răsărit. Apoi Peninsula Balcanică e împarţită în trei Eyalete[4]) (Toparhii, un fel de Gubernii). Prima Toparhie o forma Bosnia şi Herzegovina şi cea de-a doua, restul Peninsulei Balcanice, singura care se numea Rumili, occidentalizată şi sub forma de *Rumelia*, evocatoare a României vechi. A treia Toparhie o formau insulele.

---

1) C. C. Diculescu, *An. Instit. de Ist. Nation.* 1924-25, p. 357.

2) N. Iorga, *Hist. de la vie Byzantine*, 156.

3) Cronologia achiziţiilor teritoriale ale Turcilor în Europa, după diferiţi autori. Galipoli, 1354. Tracia şi Macedonia, 1362. Adrianopole, 1363 Stara Zagora, 1364. Sofia, 1382, Bulgaaria 1393. Vladin, 1396. Dobrogea, 1400 Morea 1423. Salonic. 1430 Ianina 1431. Constantinopol, 1453. Serbia, 1459. Bosnia, 1463. Albania 1464. Herzegovina, 1482. Muntenegru 1499.

4) Eyaletele se subîmpărţeau în Sangeacuri.

In jurul epocei în care Turcia se împărţi în Vilaete (judeţe, districte mari) apăreau două Rumelii: *Rumelia Orientală* şi *Rumelia Apuseană.*

Cu apariţia Statelor balcanice, Serbia şi Grecia, numele de Rumelia se reduce la porţiunea de sub munţii Balcani şi la Nord de Grecia.

La 1878 se crează Principatul Bulgar şi Rumelia Orientală care e anexată la Bulgaria în 1885. Ramâne doar o mică Rumelie Apuseana la Nord de Grecia, dar aceasta nu are formă oficiala.

Alături de Rumelia, sub Turci apare ca oficial numele de *Rum*[1]) dat Grecilor şi tuturor creştinilor din Peninsula Balcanică, Slavi, Albanezi, Aromâni şi Armeni. Chiar Evreii erau numiţi Rum. Numai cu Românii se facea excepţie, erau numiţi *Olah.*

Patriarhia greacă din Constantinopol, s'a sesizat de aceasta simplificare confuzie care era în folosul Grecilor şi a colaborat cu Turcii pentru menţinerea numelui Rum.

Totuşi, chiar în sec. XV, Armenii fura recunoscuţi ca atari: Ermeni - Milet naţie Armeana. Imediat dupa ei fură recunoscuţi şi Evreii. In sec. XIX fura recunoscuţi şi Armenii catolici, Haldeenii şi Protestanţii. Sârbii au fost recunoscuţi înainte de 1870, Bulgarii la 1870 şi Aromânii la 1905 sub numele de Olah. Albanezii au fost recunocuţi mai târziu.

Dela 1829, când cu independenţa Greciei, Grecii liberi nu mai erau numiţi de Turci, Rum, ci Junan, ca şi acum două mii de ani.

Nu putem trece cu vederea cele trei republici din

1) Alături de Rum se dădea şi numele Milet (naţiune) care la 1875 se schimbă în Gemat (comunitate). Asemenea Orum şi Urum.

Italia, cea din 814, cea din 1799 şi cea din 1849 cari s'au numit *Republici Romane*. Asemenea despotatul lui Carol Toco din Grecia, numit *Despotat de Romania*, în Sec. XV. Poate nu e deplasat să amintim că Statul Pontifical care a durat circa un mileniu în Roma şi în jurul Romei, cum şi întreruperea cu dominaţiunea franceză, va fi avut nume de Stat Roman, în locul Ducatului Roman.

Cu răsboiul din 1912, Turcia aproape că dispare din Europa şi cu ea dispare şi numele de Rum ca oficial.

Oficial numai Românii poartă numele evocator al Romei. Celelalte ţinuturi ale Imperiului Roman, au pierdut numele deşi au fost romanizate. (Vandalii în Africa şi Goţii în Ispania se contopiră cu Romanii; în Anglia influenţa romana a fost covârşitoare; triburile germanice cuceritoare au fost şi ele romanizate. Nu mai vorbim de Italia). Romanii din Apus pierdura onomastica derivată dela Roma, se numiră mai mult Latini şi Italieni, dar au romanizat atât pe cuceriţi cât şi pe cuceritorii lor de apoi[1]). In Orient, Romanii se perpetueaza numai prin Români - Aromâni, încolo au fost desnaţionalizaţi, probabil pentrucă aici era cultura greacă. In schimb în Orient reuşeşte onomastica romană şi se perpetuează.

Romanus neoficial în timp şi spaţiu

Numele Romanus şi cele derivate din Romanus, au avut dealungul a circa două mii cinci sute de ani o circulaţie pe care nu a putut-o avea nici un alt nume etnic. Acest nume a putut fi egalat în circulaţie

---

1) Gaston Paris, studiul citat.

numai de denumiri de credință, ca numele Creştin, Mahomedan, etc. Au trecut peste Europa atâtea popoare dintre cari unele au distrus Imperiul Roman de Apus şi cel de Răsărit, fără să lase dâre onomastice. Numele Roman însă a circulat la o întreagă serie de popoare care s'au botezat voluntar sau au fost botezate întru Roma.

Nici Barbarii cari au perzistat, ca Slavii şi Turcii, n'au putut înlătura acest nume. Chiar Imperiul, aşa zis Bizantin, de substituire, se numi *Romèion,* deci o formă derivată tot din numele Roma.

Dar să verificăm popoarele cari s'au botezat întru Roma. Incă din vechime Asiaticii numeau pe Romani cu numele *Rum*[1]). Cu timpul, din cauza ocupației milenare romane, toate popoarele asiatice, Chinezi, Japonezi şi acelea din Asia - Centrală, cum şi Persanii, Indienii, Arabii şi popoarele din Africa de Nord, dădeau numele de Rumi, atât Romanilor cât şi tuturor popoarelor neromane din Imperiul Roman de Apus şi de Rasărit. Chiar întreaga populație a Europei era numită Rumi[2]).

La rândul lor, Asirienii, Arabii, Turcii şi popoarele din Nordul Africei, erau numite de către ceilalți Asiatici, Rumi. Chiar Sultanii musulmani erau numiti *Rum Padişah.*

Rumi, în aceste accepțiuni, variază la diferite date pentru diferite popoare şi cu timpul se restrânge. Totuşi în linii generale, valoarea lui e confirmată pentru întinderea arătată mai sus.

---

1) Poate să fi existat la Turci şi o formă Rom, dar cum ei nu au pentru vocalele o şi u în poziție interioară a cuvântului, de cât una şi aceeaşi literă, se va fi produs o confuzie.

2) In Coran Rumi e singular şi Rum plural. La Turci Rum e singular, Rumi e colectiv.

S'ar părea curios că Asiaticii numeau Rumi toate celelalte popoare, dar din moment ce Romanii stăpâneau în Asia încă înainte de Hristos, iar celelalte neamuri amuțiseră, era firesc ca totul să se vadă prin prizma romană. Afară de stăpânire, Roma a avut un rol covârșitor în omenire în toate domeniile. Acest rol s'a continuat din vechime încă, transmițându-se apoi bisericei romane și Imperiului de Orient, așa că și rolul bisericesc a fost însemnat. Imaginația popoarelor asiatice, a fost complet captivată de renumele Romei. Se pare chiar că numele Romei rivaliza în Orient și cu numele Grecilor, în perioada de strălucire elenă. Cele două biserici creștine, erau așezate în cele două Rome, Roma veche și Roma nouă. Numai așa se explică faptul că numele Rumi a avut și un efect retroactiv pentru epoca anterioară prezenței Romanilor în Asia. Astfel Imperiul lui Alexandru-cel-Mare, e numit la Arabi *Iskender-i-Rumi,* adică Imperiul Rumi al lui Alexandru [1]).

Că botezul întru Roma a fost intens, se vede și din aceea că Grecii cari înainte erau numiți de către Asiatici, *Iunan* (Iunanian egal cu Elen și Grec) nume persan, după vechiul ebraic Iovan, sau dela numele Ionienilor, sunt botezați de Asiatici, Rumi.

După 629 influența greacă asupra Imperiului se afirmă în straturile conducătoare. Imperiul însă, după cum am văzut, se numește Romèion, deci tot cu formă romană. Se introduce și limba greacă medievală în actele oficiale. Limba greacă e plină de influențe

1) Retroactivul ar proveni poate din tendință arhaizantă. *Astfel și Flaviu Iosephus* (sec *I. d. Hr.*) pretindea că *Iberii* se numeau Romei, înainte de a fi ocupați de către Romani.

romane. Prin influenţa Grecilor insulari şi a celor Asiatici şi Africani, Romèii se afirma tot mai Greci şi desnaţionalizează în parte şi pe Romani. Se ridică din nou poporul grec şi se fixează alaturi de ortodoxie, pe care o face aparat grecesc; apare şi o limbă vulgară greacă tot cu multe influenţe romane (prin sec. XV).

Această schimbare se datoreşte faptului că Imperiul de Răsarit se desfăcuse de cel de Apus. Şi cum Orientul cu Asia şi Africa aveau mulţi Greci şi dispunea de cultură, era firesc ca influenţa acestora să fie hotărâtoare şi să facă să înceteze continuitatea romanităţii în cercurile de sus.

Dar onomastica a rămas tot romană, căci influenţa romană era profundă. Aşa de puternică a fost aceasta influenţa ca până şi Grecii, popor cu tradiţie de cultura şi civilizaţie, începură sa se lepede de numele lor vechiu, Grec şi Elen şi se numiră *Romèi* şi *Romiì*, singular *Romefs*, Romèos, deşi şi Romanilor le ziceau Romani şi chiar Romèi. E vorba şi de popor, nu numai de oficialitate. Până şi biserica din Orient lovi în sec. IV numele de Elen, socotit ca termen de idolatrie şi erezie.

E de observat că deşi Romanii numeau Eladă o tema din Grecia şi Eleni pe Greci, Grecii se numeau Romèi. Al. Rambaud scrie că „supuşii suveranului Bizanţului se numeau ei înşişi Romani, nu Eleni, nume pe care îl rezervau strămoşilor lor păgâni"[1]. Iar N. Iorga scrie ca Bizanţul era un nume pe care Bizantinii nu l-au cunoscut niciodată. Se numeau Ro-

---

1) Al. Rambaud, *Etudes sur l'Histoire Byzantine*, 1922 p. XX.

mani și erau mândri. Numele vechiului oraș Bizanț era o amintire [1]).

Geografii Persani dela finele sec. XI numesc Marea-Neagra, Marea Rumi [2]). Și Marea Mediterană era numită Marea Rumilor. Numele Rum apare la *Morea*, care după Hopf, e metateză din *Romea*. Sub Venețieni, partea de Răsărit a Peloponezului se numea Romània. Valeriu Papahagi ne asigură că în documentele din bibliotecile Veneției, apare regulat forma *Napoli di Romània*. Aceeași formă o gasim în Enciclopedia Pomba din 1930. Turcii au numit Peloponesul *Mora* [3]).

Poporul Român din Nordul și Sud-Vestul Peninsulei Balcanice, cunoscut sub numele de Valah, veni și el în conflict atât cu Imperiul Romeion cât și cu Latinitatea apuseană, care apăru în Orient. După cum Romanii și apoi Romèii se dublau de barbari, ca sa reziste altor barbari sau apelau la forțe străine și chiar la dinastii străine, Isauriene, Africane și Macedonene — pe vremurile acelea naționalitatea nu era o normă — așa și poporul Român, apăru în conflictul balcanic, câteva secole dearândul, incadrat de Cumani, Bulgari, etc. Deși reduc hotarele Imperiului Romeion și ale Imperiului Latin de Constantinopol, Românii nu reușesc să ia întreaga moștenire romana în Rasărit. Probabil pentrucă nu au colaborat cu

1) N. Iorga, *Histoire de la vie Byzantine*, I. p. 20.
2) G. I. Brătianu, *Une Enigme*, p. 92.
3) Grecii dau etimologia *Murea* (dud) pentrucă Morea avea mulți duzi. Și Francezii dau această etimologie. Dudul a fost adus în Morea târziu pe când numele Morea apare dela începutul Evului Mediu, chiar înaintea Slavilor. Slavii dau etimologia din Mor (mare). Dacă More ar fi derivat din Mor, trebue să fi avut forma *Morska*, Pomore, *Pomeranie*. La început numele Morea reprezinta numai o parte din Peloponez, Elida, deci nu avea dece fi numită regiune dela mare.

ei Daco-Românii toţi. Sunt istorici cari cred că dacă nu s'ar fi făcut ruptura bisericei şi dacă şefiile Valahe de atunci s'ar fi înţeles cu Biserica Apuseană, faţa Răsăritul nostru ar fi fost alta. Romanitatea politică răsărită, ar fi fost în continuare prin Români şi rivalitatea Latinităţii cu Romanitatea ar fi încetat. Aşa că Romanitatea s'a continuat prin Români, deplină, numai ca etnic şi onomastic, pe cât timp continuitatea politică n'a fost deplină, n'a avut strălucirea politică romană. Rolul politic în Evul-Mediu l'au moştenit Grecii Medievali, eşiţi din Greci şi din Romanii grecizaţi în parte. La aceştia s'au adăugat Româno-Valahii deslocaţi de invaziile barbare spre Grecia, unde s'au grecizat în parte, apoi acei ce-au rămas la Sud, mai cu seamă în Grecia, după cuceririle Imperiului Valaho-Bulgar care s'a întins până în Pind. Aceeaşi soartă au avut-o şi Slavii cari au emigrat sau au cucerit în Grecia şi aceeaşi soartă o vor avea probabil şi Albanezii cari au emigrat în Grecia mai târziu.

Din aceste emigrări Valaho-Bulgare, spre Sud, Valahii balcanici din Sudul imediat dunărean, au slăbit puternic aşa încât încep să dispară politiceşte iar poporul bulgar a rămas pe veci un popor balcanic neînsemnat ca număr.

După părerea istoricilor bulgari, încă din sec. al XI-lea începe eclipsarea numelor Bulgar şi Bulgaria şi apar numele Mesieni şi Vlahi. S'ar părea că Valahii apar numai în perioada când cade prima Bulgarie. De fapt ei erau acolo în parte şi apariţia e mai răsărită cu începutul Imperiului Valaho-Bulgar, în care colaboraseră şi Pindenii. (în a. 1185). Imperiul acesta se întinde în Bulgaria (de azi), Nordul Traciei, Macedonia Centrală şi Sud Apuseană până în Pind,

Vestul Albaniei şi în Serbia. La un moment dat Ion Asan devine tutorele Impăratului latin minor Baudouin II, dar renunţă la unirea religioasă cu biserica Romei (uniune pe care o acceptase Kaloian în 1204) şi obţine dela Patriarhul Niceei autocefalia bisericei. Târnava-Mare e numită de către cărturarii Bulgari, *A treia Romă*, ceeace înseamnă că Bulgarii de azi au aspirat la moştenirea Romană-Romèe.

Prin 1322—1323, Bizantinii reocupă Tracia, ţărmurile Mării Negre şi chiar Bulgaria e nesigură de ea. Prin 1365 există o Bulgarie la Vidin şi una la Târnava care durează până la finele secolului.

Sub Cruciate, Latinitatea se întinde în Asia. La Ierusalim apare *Regatul Latin de Ierusalim* — mai mult latin — dar numele Latin nu înlocueşte pe cel de Rumi; ambele coexistă.

Latinitatea apuseană, Cruciată, se întinde din nou în Orient. Totuşi acel val latin n'a putut copleşi numele derivate din Roma. Nici *celelalte valuri neolatine* din jurul ocupării Constantinopolului de către Turci, *valurile Veneţian, Genovez*, etc. n'au putut înlocui numele romano romeu cu ceva neolatin, deşi Peninsula Balcanică suferi puternic secole întregi influenţa neolatină[1]).

Grecii denumesc aceste apariţii latine în Orient *Latinocraţie* şi *Francocraţie*.

Valul latin şi neolatin avu chiar un contra-efect, întări naţionalismul grecesc zis şi Byzantin. Romeos apare mai puternic grecesc, mai grecizat. Şefiilor neolatine răspândite în Imperiul Latin, le răspunseră o

1) N. Iorga *Histoire de la vie Byzantine*, Capitolul cu Penetraţia neolatină din 1081=1453.

serie de șefii grecești, la Trapezunda, Nicea, Epir, Grecia, etc. Apăru timid naționalismul medieval grecesc. Dar împărații Niceei luară numele de *Pères de Roumains*[1]), deci tot un nume în atingere cu Romanus.

Latinitatea aceasta, neolatinitatea, a dat Grecilor un nou procent de romanici, cari s'au grecizat.

Dacă neolatinitatea aceasta cruciată și cea comercială de apoi, venețiană, etc., n'a dat un nume neolatin definitiv și de substituire a celui Romèu, a dat însa Imperiului, crede N. Iorga[2]) o formă latină, italiana. Forma pe care au cucerit-o Turcii, e aceasta, nu cea bizantină.

Intr'adevăr valurile acestea neolatine n'au fost descrise intens. Ele au dominat secole întregi și au dictat și în ceeace avea viața Orientului mai activ, negoțul[3]). Deci era firesc să contribueasca pentru readucerea Imperiului, fie și în parte spre formele vechi. Și credem că prezența acestei contribuții neolatine apusene, va fi determinat imperiul Otoman să redea privilegii Patriarhiei și să o sprijineasca în formele ei de șefă a tuturor creștinilor din Turcia. Supoziția e făcută de mult, dar intensitatea neoinfiltrației neolatine n'a fost relevată în sensul în care o face N. Iorga.

Am putea adauga aici că la venirea Turcilor și mai apoi, afară de romanicii grecizați, existau doua elemente latine, una a Românilor-Valahi și alta a neolatinilor. Dacă nu i-ar fi despărțit biserica, Peninsula Balcanică ar fi avut poate altă situație.

In 1366, Contele Amedei VI de Savoia, intră în

---

1) Sathas, Doc. Inédites IV p. XIII.
2) N. Iorga, *Neamul Românesc*, 6 Martie 1939, (conferință).
3) In această direcție a se vedea și lucrările G. I. Brătianu.

Bosfor şi ocupă porturile maritime până la Caliacra Dobrogei. La ocuparea Constantinopolului de către Turci, Genovezii luptau alături de Bizantini. La Cruciate insula Cipru devenise un fel de Regat Latin. Regatul Armean al Ciliciei, a fost populat de Cruciaţi[1]). Genovezii şi Veneţienii îşi avură un fel de războiu civil neolatin în apele M. Negre şi pe ţărmul Dobrogei. Aceasta pe la începutul sec. XVI. *In* alegerile *din* 1879 pentru Rumelia Orientală, s'a ales şi un deputat italian catolic.

Ruşii şi Grecii din sec. XVIII plănuiau alungarea Turcilor *din* Europa *şi reînfiinţarea Imperiului* Roman-Romeo-Byzantin cu numele popularizat *Romeico.* Era de altfel un stat paravan pentru Ruşi. După paravanul creştinismului balcanic, Ruşii făceau imperialism. Numele Romeos avea încă aşa de mare circulaţie încât boteza statul în proect.

Suntem la Grecii moderni. Grecii au făcut şi ei parte din Imperiul Roman şi au suferit influenţa. La Greci se gasesc alături de forma Romeică, şi forma populara *Rumeico,* forme cari se menţin şi azi. Limba greacă se numeşte şi azi *Romaiki.*

In luptele pentru independenţă dela 1830, Grecii din Peloponez, numeau Rumelia, tot ce era la Nordul Golfului Corint, până la Olimp şi Pind, adică Grecia Orientală. Locuitorii se numeau *Rumelioţi.* La 1881, disparu numele Rumelia pentru Grecia Centrală care fu anexată la Grecia, dar Olimpul şi Pindul capătă atunci numele Rumelia, care dispare la 1912. Pindenilor li se zicea acum *Rumelioţi* spre deosebire

---

3) Problema rămăşiţelor Cruciatelor în Balcani, merită să fie cercetată.

de cei din Grecia cari se numeau *Moraiți*. Unii scriitori dădeau acum numele Rumelioți și creștinilor din Macedonia, Tracia, etc.

In harțile arhaizante din sec. XVII—XVIII și chiar al XIX, Tracia figurează încă sub numele Romania, alaturi de cel de Tracia și cel de Rumelia Orientală.[1]) Și în harta A Stielers din 1881, Grecia Centrala se dă sub numele de Rumelia paralel cu o altă Rumelie care se întinde dela Marea Adriatică până la Marea Neagră. In diferite hărți din 1561—62, Sudul Peninsulei Balcanice până la Calcidica se da sub numele Romania. In harta lui Iovani Bussemechers (1596) sudul Traciei e dat cu numele Romània. In harta lui Iacob Castoldo (1580), Tracia e Romània[2]).

S'ar părea că numele Romeos, Rum, Rumi, ar fi fost complet și fără prejudicii însușit de Greci. Grecii, însă, odată cu străduințele pentru independență, s'au lepadat de acest nume care îi magulea când le dădea iluzia moștenirii Romano-Romèe, dar acum îi supăra pentrucă ascundea umbra Romèi renascuta sub Italieni și prin aceasta turbura și trecutul și viitorul. Ii turbura viziunea lui Tudor Vladimirescu.

Chiar în ajunul revoluției din 1821, Grecii înființau în Europa societăți *filo-elene,* nu însă filo-romèe. Puțin înainte au exaltat *statul Romeico,* dar când l-au înființat, i-au zis grecesc, elen, nu Romeic.

La 1763 Patriarhia tinde să înlocuiască pe Romeos cu Elen. In 1810, șeful bisericei Tesaliei, Dionisios Pirru,[3]), îndemna poporul grec să se lepede de numele Romeu, care, zicea el, înseamnă Roman. In re-

---

1) După hărțile din Muzeul Balcic.
2) După hărțile din biblioteca Academiei Române.
3) In *Hiragoghia ton pedon.*

voluția din 1821, se întrebuința mai mult numele Elen, nu Romeos. La Congresul din Epidaur, revoluționarii proclamau Eleni pe toți creștinii.

Geograficește, cărturărește și oficial, numele derivând din numele Roma, a dispărut. A și fost boicotat. Perzistă însă etnologicește. Grecii își zic și azi Romèi, singular Romios, dar cu oarecare ironie și amaraciune. In popor există cu temeiu forma Romios și *Rumnios*, plural *Rumni*. Dacă se va face o anchetă în Peninsula Balcanică se va vedea câți își zic încă Rumi. Așa ceva nu se poate găsi în literatură. Personal am verificat câmpia dintre Salonic și Veria. Grecii de aici își zic ei în de ei *Rumni*, iar câmpia e numită *Rumluchi* și *Urumluchi* (Câmpia mai poartă și numele străvechiu roman *Campania*)[1]. Până și un dans național al Grecilor se numește *Romaika* și *Rumaika*.

Al. Rambaud scrie: „Chiar azi, numele Roman se perpetuează în Rumelia, cu toate că ea a devenit aproape întreagă bulgară, și în țara Rumilor cu toate ca Asia-Mică a devenit aproape Turcă[2]).

Sarăcăceanii își zic și ei, când Vlahi, când Rumni[3]).

Romanus la Români și Aromâni

Azi, numai *Românii* poartă fățiș și cu mândrie numele Romei.

Poporul Român se numea odinioară, *Rumân* iar România, Țara Rumânească (Dela Matei Basarab, Țara Româneasca).

Rumân, apare în documente prin sec. XIII

1) Semnalată de Th. Capidan.
2) Al. Ramband, *Etudes sur l'Histoire Byzantine*, p. 263.
3) G. Meyer, în *Dicț. Etim. Albanezesc*, scrie. In Tropezunda ist Romana Hirten.

Dela disparitia numelui Romanus în Dacia şi Peninsula Balcanică prin înlocuirea lui cu Romeos, până în sec. XIV, când apare oficial numele Român, e o perioadă lungă în care numele Român, nu apare în documente.

Cauzele acestei eclipse aparente sunt mai multe şi pot alcatui un studiu. Vom da mai jos pe scurt, unele dintre aceste cauze.

Evul Mediu poate fi un nume sinonim cu cuvântul confuzie, în general. In Orient, confuzia a fost şi mai pronunţată. Uneori unele neamuri au fost luate drept alte neamuri. Chiar cronicarii bizantini, au facut mari confuzii la aplicarea numelor etnice, ceeace a dat de lucru istoricilor moderni. Invăţatul Sathas interpreta altfel numele de popoare date de scriitorii bizantini.

Cercetarea sigura a istoriei în acest domeniu, depinde şi de cunoaşterea acestei situaţii paradoxale.

Afara de confuzia nevroita, aceea a ignoranţei, era şi o alta cauza, aceea a „comodităţii" care făcea pe Bizantini, Statul şi scriitorii, sa nu-şi dea osteneala sa deosebească popoarele. Uneori un nume colectiv, era suficient pentru mai multe popoare. Nu odată Românii au fost luaţi drept Barbari.

Faţă de Români însa Bizantinii aveau şi alta cauza, aceea că numele Român semana aşa de mult cu numele Romèos[1]). Forma populară veche româna, aceea de Rumâni semana şi mai mult cu forma populară greaca Rumni.

Deci mult timp, câteva secole poate, numele Român va fi fost reprezintat prin Romèos.

Dela tendinţa de grecitate a Imperiului Romèion,

1) G. Brătianu, lucrare citată.

va fi apărut și separatismul românesc, care mocnește și izbucnește apoi cu revoluția din Tesalia și cu aceea din munții Balcani. Trebuea un nume distinctiv pentru Români. Așa va fi luat circulație numele Valah la scriitori. Confuzia oficială și cărturărească se degaja. In circulație, existau și numele Rumni și Rumâni. Și azi în Grecia, unii Greci își zic Rumni și nimeni nu semnalează faptul. Oficial și cărturărește, acești Rumni sunt înregistrați Greci.

Dacă aceasta era situația la Bizantini, care aveau și cultură înaintată, care putea fi situația la popoarele înapoiate? Nu încape îndoială, că aceste popoare confundau pe Români cu Romèii. Așa că multe pasagii vechi care se referă la Romei, trebuesc socotite că se referă uneori și la Români, cel puțin până la apariția numelui Valah. Denumirile derivate din Roma și Romanus, care apar la Goți, la Germani, la Asiatici, Rum, Romai, etc., se referă uneori și la Români.

Confuziile se făceau și pentrucă Romèii erau constituiți în Statul pe care l'au acaparat. Românii nu reușiseră de cât târziu să înfiripeze state, cari uneori n'au durat. Iar cronicarii de atunci, descriau, de regulă, evenimentele, nu popoarele.

Confuziile acestea care duc la eclipsarea de nume etnic, duc și la credința de eclipsare etnică. Astfel, unii dușmani ai neamului speculează problema. Ungurii scriu că Romanii au plecat din Dacia și că poporul Român s'a format în Balcani. Bulgarii scriu că Românii s'au format în Serbia. Sârbii nu recunosc această ultimă teorie.

Aceasta e problema tăgăduirei continuității.

Forma Rumân se menține până în sec. XIX.

Forma Român și România apare în secolul trecut.

Pentru cancelariile Europene acest nume începe în 1857. La 1848 pe câmpia Libertății, Românii au cerut Europenilor să-i numească Români, nu Valahi.

După părerea lui Ovid Densușianu, forma Român apare sporadic și în sec. XVI cu tendința de a se face o apropiere cu Romanus.[1]) Al. Philipide întrebuințează prima dată numele Romania la începutul sec. XIX. M. Kogălniceanu întrebuințează forma Roumains, în 1837. Străinii, în Evul-Mediu ne numeau Valahi, dar nu lipseau și denumiri derivate din numele Roma. Papa Clemente VI (1343) scria *Vlachi* alaturi de Romani[2]).

Iată și denumirile ce se dedeau Aromânilor din partea învățaților.

Thumann scrie că Grecii îi numesc Valahi, dar ei, „sie nennen sich selbst *Rumanje* oder *Rumunje*"[3]). Pouqueville scrie că se numesc *Romoûnis* ou Romains[4]) Cousinery, scrie Rouman[5]).

La Boiagi, gasim forma Romăn pentru Aromâni; la C. Nicolaidi forma Arîmîn și la Șt. Mihăileanu forma Armânu[6]).

Filologii Aromâni ne dau următoarele păreri despre felul cum își zic Aromânii:

Pericle Papahagi: Arumăn, Armân, Rumăn, în

---

p.1) Ovid Densușianu, *Histoire de la Langue Roumaine*, II 90.

2) B P. Hasdeu, *Ist. Crit. Rom.* I, 38 s. q.

3) Phuman *Untersuchen über die geschichte der Ostlichen* . . . . p. 174.

4) Pouqueville, *Voyage dans la Gréce* II p. 17.

5) E. M Cousinery, *Voyage dans la Macedoine.* I, p. 17.

6) Dicționare Macedoromâne de autorii citați și gramatica de Boiagi.

La scriitorii din jurul lui 1820, Pouqueville, Leake și Cousinery, apare și forma cu o a numelui Român. Asupra acestei forme nu s'a făcut lumină.

Pind şi în Bitolia, iar la Fârşiroţi şi Moshopoleni, Rruman, Rrămăn, Rrmăn[1]).

Th. Capidan crede că numele Rumăn, după despărţirea Macedo-Românilor de Daco-Români, devine prin poteticul *a*, Aromân. Apoi se pierde *u* şi devine Armân.

Th. Capidan mai crede că în Albania se găseşte şi forma Românii, alături de forma Rumăńi. Dar forma generică este Rămăn[2]).

TachePapahagi, dă forma Rumăni şi Rămăni.[3]).

Alături de poporul român care s'a format la Nord şi la Sud de Dunăre, se formase la Vestul Peninsulei Balcanice, în Dalmaţia, încă un popor romanic, care s'a numit Roman, de către Const. Porphyrogennetus[4]) Ultimul reprezentant al acestei ramuri a poporului *Roman-Dalmatin* a fost descoperit de învaţatul Bartoli, în insula Veglia din Adriatică, prin 1897. Acel ultim reprezentant al acelei limbi a murit în 1898.

L. Niederle crede că Românii de pe ţărmul Adriatic erau numiţi în documente Romani sau Latini, pentru a fi deosebiţi de *Rumanioţi* (Greci, Bizantini), iar Românii din Peninsula Balcanică erau numiţi Vlahi[5]).

Romanus în zilele noastre

In Apus, numele Romei se perpetuează la *Ro-*

1) Pericle Papahagi, *scriitorii Aromâni*, p. 315.
2) Th. Capidan *Aromânii*, p. 3.
3) Tache Papahagi, *Din epoca de formaţiune a limbei române* p. 30.,
4) Const. Porphyrogennetus, *De administrando Imperio*, cap. XXIX, (după Al. Philippide, Orig. Rom. I. 660).
5) L, Niederle: *Manuel de l'antiquité slave, I. 68.*

manşii din Elveţia, numiţi *Reto-Romanşi* şi *Latini.* Mai apare în Bretania sub forma de Romania.[1]) In Italia există o provincie numită *Romagna,* zisă şi *Romaniola* vechea Romandiolă. In Asia-Mică avem *Erzerum,* care după unii filologi Turci, provine dela Erd-i-Rum, ceeace înseamnă teritoriu roman. Gaston Paris, semnalează Terra Romana lângă lacul de Constance[2]). Asemenea în regiunea Coire populaţia e numită şi *Romantsch.* Oraşul Roma, (Francezii numesc şi acum Romains locuitorii Romei) Romano, regiune din provincia Bergamo.

Filologii dau azi numele Romania, întregei suprafeţe linguistice neolatine, adică Portugalia, Ispania, Franţa, Italia, România, Aromânia şi Belgia cu Elveţia neolatină.

Şi azi, asiaticii continuă să numească Rumi pe Europeni, — chiar pe Germanici şi pe Slavi — şi pe Mahomedanii din Vestul Asiei şi din Nordul Africei. Rumi are la ei şi sens de Roman şi de European şi de Creştin.

Sensul numelui Rumi, variază azi în spaţiu. Chiar în Asia Centrală la unele popoare Rumi însemnează numai Roman. La unii însemnează şi Roman şi European. Ceva mai mult, Rumi apare şi cu sens de creştin-ortodox. Popoarele turco-tătare din Asia numesc *Rum-Kiltsasi* biserică ortodoxă. Patriarhul era numit de Turci, Rum Patrikki. Papa dela Roma era numit Rum begui. La Uigurii din Asia Centrală Rum înseamnă şi Apusean. Intr'un pasagiu din Kudaktu-Bilik,[3]) *rumâ Kâzâ,* înseamnă fată din Apus.

---

1) N. Iorga, Istoria Românilor, II, 106.
2) Gaston Paris, studiul citat.
3) Operă literară din 1070, din Centrul Asiei, p. 77.

Grecii se numesc și azi Romei, în popor Rumni. Mahomedanii din Vestul Asiei și cei din Nordul Africei, înțeleg prin Rumi și European și Creștin. Sensul de Roman a mai dispărut la ei.

Din cele de mai sus reese că Rumi s'a contopit și cu noțiunea de Apusean, European și cu aceea de Creștin-ortodox și de Creștin în general. Dar Rumi a căpătat și sensul de Mahomedan. Turcii, Selgiuzii, Otomanii și Arabii, erau și sunt numiți Rumi. Chiar Evreii au purtat scurt timp acest nume. Deci numele de Roman a acoperit noțiunea de Roman, Apusean, European, Creștin și Mahomedan.

Romanus concurat de Latin, togati, Valah, Franc, etc., etc.

Am văzut că înainte de expansiunea Romei, denumirile Romanus, Latin și Italic, erau ca și sinonime. Cu expansiunea Romei și a limbei latine care dupa unii este limba latină vulgară evoluată, clasică, se întuneca ca etnic numele de Latin și Italian, cari vor reapare mai târziu. Popoarele se numesc Romane și în Occident și în Orient. Limba Romei se numește acum mai mult limbă latină.[1])

Cu împărțirea Imperiului în două, cel de Apus și cel de Răsărit și mai cu seamă cu disparitia Imperiului de Occident în sec. V d. Hr., numele Roman se mută în Orient. In Occident reapar și peste laturea literară, denumirile Latin și Italian; Latin apare ca general pentru Occidentul întreg iar Italian apare pentru Italia.

---

1) Numele de limba romană se pare că înseamnă mai mult limba vulgară a Romei.

Occidentul cunoştea şi numele Roman, îl dădea Imperiului lui Carol-Cel-Mare, Imperiului Romano-German, Ducatului Romei, celor trei republici romane, chestiunei Vaticanului, artei opuse celei gotice, care se numeaa arta romană.[1]) Dar se pare că acest nume era în Occident mai mult oficial, carturaresc, nu etnic şi de circulaţie. Doar în jurul Romei se menţinea ca circulaţie, Provincia Romană, etc.. Poate sa fie o evitare de confuzie cu Romèos.

In locul numelui Roman, în Occident se intensifica acela de Latin, pentru limbă. Biserica apuseana s'a servit de *limba latină* până prin sec. XVIII şi mai târziu. *Limba latină* a fost şi administrativă şi juridica până în sec. XVII. Ştiinţa şi mai cu seama filosofia era scrisă în *limba latina*. Chiar Copernic, Bacon şi Spinoza au scris în *limba latină*. Astfel că limba latina, deşi moartă, este totuşi în cinste. Nu se numeşte însa limba romană.

Dar numele Latin apare şi în alte accepţiuni; Biserica Apuseană se numea şi romană dar şi latină. Cruciaţii cari au ocupat Orientul s'au numit Latini. De concurenţa latină în Orient ne-am ocupat în capitolele precedente. Uniunea monetară din 1865 dintre Franţa, Belgia, Elveţia şi Italia, s'a numit Uniunea Latină. Popoarele eşite din amestecul Romanilor cu localnicii, se numesc neolatine. Americele se numesc Latine.

Se poate spune că în Occident a fost o alternare între Roman şi Latin şi uneori a fost o coexistenţă, astfel suprafaţa neolatinilor se numeşte în filologie Romania. Chiar în Istorie se zice: popoare romanice.

In general însă Romanitatea era a Răsăritului şi

---

1) Se spune Academia Romană, Calendar roman, cifră romană, drept roman, şcoala romană a Francezilor, etc.

Latinitatea a Apusului și nu odată Romanitatea a avut de luptat cu Latinitatea.

Problema aceasta e vastă, elastică și dificilă. Nu am relevat-o decât pentru a face o mică deosebire și a sublinia înclinarea romanității spre Răsărit. O linie de demarcație a celor două forme nu se poate face cu ușurință, mai cu seamă că aceasta nu intră în spiritul acestui studiu. De altfel problema latinei (vulgare și clasice) nu e lămurită. Pliniu înțelegea limba latina prin limbă romană. Littré scria popoare romane pentru neolatine.

Aceasta a fost concurența numelui Latin. Afară de numele Latin, încă dela început numele Roman a fost concurat de porecla *Togati*, (dela togă), pe care o dadeau *Italicii*, Romanilor. Apoi a apărut numele Valah.

Numele Valah, cum am văzut, a pus în umbră numele Român, încă din sec. IX, când se intensifică în circulație. Se crede chiar că numai de atunci începe numele Valah. De fapt de atunci capătă precădere. Dar Valah a concurat și totalitatea numelor derivate din Romanus.

Intr'adevăr se afirmă că popoarele germanice, până pela sec XV d. Hr. n'au pronunțat niciodată numele Roman pentru Romani, ci acela de Valah. Acest nume Valah, se crede că se dădea la început Celto-Galilor și apoi Romanilor, fie pentrucă Romanii au asimilat pe Galo-Celți, fie pentrucă aceștia din urma erau așezați între popoarele italice și germanice.

Așa s'ar explica poate, dece în cronica rusă a lui Nestor, (sec. XI) d. Hr. Romanii de pe vremea lui Traian, sunt numiti Volohi. exact cum sunt numiți în cronică și Românii. Se crede că această denumire a Romanilor cu numele Valah, a trecut dela Germani, la

alte mase slave, cum vom vedea în capitolul Vlah pentru Italieni.[1]).

Aşa s'ar explica poate de ce Turcii, Tătarii şi Ungurii cari au venit în Europa pe la Nordul Marii-Negre, ne-au zis nouă Olah, nu Rumi, pecând Asiaticii şi Turcii veniţi prin Asia-Mică au zis Romanilor Rumi, nu Vlah sau Olah. Chiar Aromânii au fost numiţi Rumi. Valah a intervenit când Turcii dela Sud au luat contact cu Valahii.

Desigur Germanii şi Ruşii în patura de sus şi cărturăreşte întrebuinţau şi forme derivate din Roma. Dovada Niebelungii, texte germane vechi şi chiar Biblia Gotă a lui Ulfila, etc,. Dar poporul n'ar fi cunoscut decât forma Valah. Prin sec. XV şi după aceea, Germanii acceptă forma Roman şi Valah rămâne pentru noi Românii,

Problema aceasta pare nelămurita. Este exclus ca Germanicii să nu fi cunoscut numele Roman şi în popor.

Când au apărut Francii şi mai cu seamă dupa victoria lui Ch. Martel asupra Arabilor, Asiaticii au început a numi pe Europenii Apuseni şi cu numele *Efrenci,* dela Franc. Se întrebuinţa şi numele de *Frankistan* pentru Europa [1]). Aşa că Efrenci reduce pe Latin şi merge alaturi de Roman care se menţine. Cu timpul, mai cu seamă cu cruciatele, forma Latin intră intens în circulaţie. Orientalii numesc Latini şi pe Catolicii din Orient ca şi pe Apuseni.

---

1) Se crede că noi am luat numele Valah, prin Slavi.

2) După năvălirea Francilor, limba *romană,* s'a numit şi limba *francă.* După Cruciate, Europenii din Levant şi din Nordul Africei au fost numiţi şi *Franci* şi au vorbit o limbă comercială, amestecată cu neolatinisme, franco-italo-ispaniole şi arabă, numită limba francă, sabiră, neagră şi malteză.

După cuceririle Arabe în spre Apus, a apărut la Mahomedani, numele Magrib, care înseamnă Apus în opoziție cu Masrit, care înseamnă Răsărit. Circulația numelui Magrib a variat după scriitori mahomedani. Unii scriitori înțeleg prin acest nume, Egiptul care e numit și Magribul Oriental. Alții înțeleg Egiptul și Nordul Central al Africei care e numit și Magrib-mijlociu. Alții înțeleg Nordul Apusean al Africei cu Espania, care e numit Magribul îndepărtat; alții înțeleg toate aceste trei Magriburi și în fine unii cuprind în numele Magrib și Apusul European. Poporul Arab înțelege prin Magrib toată Africa de Nord și Europa.

Romanus, Latin, Catolic și Efrenci au fost reduse oarecum, după apariția popoarelor europene și constituirea lor în state, Franța, Germania, (Aleman), Anglia, Italia, Austria, Rusia (Moscov), și statele mici.

Concurențele înșirate în paginile precedente, nu erau acceptate cu înlesnire de Asiatici și Africani cari nu se sinchiseau prea mult de evoluările onomastice, le primeau dar nu părâseau onomastica Romei.

In fine avem și concurența formei Italian, medieval și neoitalian, care și ea a avut cași forma latin, alternări cu forma Roman, dar numai pentru teritoriul Italiei. Astfel istoria înregistrează denumirile Italia Longobardă, Italia Bizantină, Vicariatul Italic, Dioceza Italiei, etc. etc.

Cu Reforma, numai catolicismul purta numele de biserică romană, nu și celelalte biserici apusene noui.

Alte forme pentru numele Roma și Romanus

Ar-Rum la Arabi (singular Rumi).
Rim și Rzym la Slavi.

Rëmër la Albanezi.[1])

Ramun la Goți (în biblia lui Ulfila).

Ramunc în Nibelungii (ca nume propriu pentru Români).

Rumonels în Nibelungii (ca nume colectiv)?)

Rôma și Ruma în germana veche.

Rumds în Lituana.

Râm din Slavul Rim, la Români.

Rim la Turci (in Rim Papa = Papa dela Roma).

Rumeri, înainte *Romeri*, la Istro-Români.

Romanitas e o formă dată de Tertullius.

Rumațcu[2]) în folklorul sud-slav.

Arimani[3]) semnalați de Ana Comnena.

Rumai, la Turci pentru Romani.

Romakka, la Indieni pentru Romani.

Și Țiganii își zic *Romi*. S'ar părea că și aici suntem în fața unei derivațiuni din numele Roma. Dar la Țigani Romi înseamnă om[4]) și de aici sensul de Țigan.

Țiganii mai au pentru om și cuvântul manus.[5])
Din Rom și manuș, Francezii au format numele *Romanicheli*, care înseamnă tot Țigan.

Unii scriitori cred că Țiganii își zic și Romèi și Râmi.

Nu se știe dacă numele de Romi apare la Țigani în Asia, înaintea apariției Romanilor sau după. Dacă se va adeveri că derivă dela numele Roma, atunci numele Roman va fi acóperit și noțiunea de om, oricât de modest ar fi acel om.

---

1) Th, Capidan, *Les Macédo-Romains*.
2) Al, Iordan, *Balcania* I Les'relations culturales,,, 148—210.
3) N, Iorga, în *Ist. Rom*, III 71, îi crede Români.
1-2) Pop Șerboianu, *Les Tziganes*, Introducerea.

Onomastica și toponimie veche asemănătoare cu numele Roma

Romilia, Romulia, trib roman din Etruria. (după Varron Terentius).

Forum Romanum.

Ager romanus, (Agro) câmpie cu dealuri în jurul Romei.

Mons Romuleus, muntele Palatin.

Iulia Romula.

Romula, oraș în Galia Cisalpină.

Porta romana, Roma Quadrata.

Campagna Romana.

Romanula, o poartă a Romei.

Apoi onomastică, o serie de împărați ai imperiului Roman de Răsărit numiți Roman.

Și Bulgaria a avut un domnitor numit Roman.

Romanicus, cetățean al Romei, după Cato.

Romanensis, numele unei legiuni Imperiale.

Romus, numele unui fiu al lui Enea.

Romolo și *Romo* sau *Remo,* la Italieni, pentru Romulus și Remulus.

Toponimie măruntă la Romanus

Afară de Romaniile din Orient și Occident, apar o serie de nume de orașe, sate, munți, râuri, etc. dintre cari unele ar deriva din numele Roma, altele au numai asemănare cu acest nume. Nu știm dacă acestea pot face parte din literatura monografică pentru Romanus și Valachus, dar le dăm ca titlu de curiozitate căci unele pot fi și vechi, nu numai noui.

In Franța sunt vre-o sută patru toponimii ma-

runte care seamănă cu numele Roma.[1]) In Provence se gasesc vre-o zece.[2]) In Elveţia abia vre-o zece.

Dam mai jos câteva denumiri din Franţa:

Sub forma Romagnac, Romagné, apar de vre-o cinci-spre-zece ori.

Romain-e, apare de mai multe ori.

Romaincourt şi Romainville-villiers de opt ori.

Roman apare de zece ori.

Rome apare de cinci ori.

Romanèche, Romaneta, Romagne, Romily, etc., etc., apar câte odată şi de două ori.

In România găsim următoarea toponimie, pentru judeţe, oraşe, comune, sate, dealuri, râuri, etc., cu numele asemanator cu Roma, ceea ce nu înseamna ca deriva dela acest nume, caci nu se ştie decând dateaza.

Roma, catun, jud. Buzau; *Roma,* moşie, jud. Buzau; *Roma,* plaiu, jud. Prahova; *Roman,* judeţ; *Roman,* oraş; *Roman,* staţie în jud. Roman; *Romanaţi,* judeţ; *Romanaţi,* zis *Româneşti,* sat, jud. Argeş. *Romanaţi,* moşie, jud. Argeş; *Romanaţul,* vale, judeţul Gorj; *Romanaţul,* gârla, jud. Gorj; *Romani,* comuna, jud. Vâlcea; *Romani,* padure, jud. Vâlcea; *Romanul,* com., jud. Braila; *Romanul,* sat, jud. Braila; *Romanul,* râu, jud. Gorj; *Româna,* catun, jud. Romanaţi; *Româneşti,* com., jud. Dâmboviţa; *Româneşti,* comuna, j. Gorj; *Româneşti,* com. jud. Prahova; *Romaneşti,* sat, jud. Argeş; *Româneşti,* sat. jud. Botoşani; *Româneşti,* sat, jud. Dolj; *Româneşti,* sat, jud. Iaşi; *Româneşti,* râu, jud. Iaşi; *Româneşti,* sat, jud. Muscel; *Româneşti,* sat. jud. Prahova; *Româneşti,* cătun.

---

1) *Dicţionar Geografic Francez* de Briand şi Verzé.
2) Dicţionar Mistral, etc.

jud. Prahova; *Româneşti*, sat, jud. Vâlcea, *Româneşti*, sat, jud. Bacău; *Româneşti*, com., jud. Mehedinţi; *Româneşti*, deal, jud. Mehedinţi; *Româneşti*, deal, jud. Râmnicu-Sărat; *Româneşti*, moşie, jud. Dolj; *Roman*, sat, jud. Neamţ; *Romula*, jud. Romanaţi; *Romula*, staţie, jud. Romanaţi. Şi Aardealul are câteva derivaţii din Roma.

Deci în total vreo cincizeci denumiri cu aparenţă de derivare din termenul Roma [1]).

Dacă în Peninsula Balcanică găsim numele Ròmei sub numele de *Romània*, *Romèion*, *Rum-ili*, *Rumelia*, *Morea* dela *Romea*, aceste denumiri par mai mult oficiale şi de administraţie. Doar denumirile Romeos, Romios, Rumnios, Rumni şi Rum sunt etnice. Denumiri de oraşe, sate, vai, etc., derivate sau cu aparenţă de derivate dela numele Roma ca în România, Franţa, Provence şi Elveţia, nu se găsesc în Peninsula Balcanică decât ca rarităţi, poate simple coincidenţe. In Peninsula Balcanică toponimia rurală romanică, e dominată de termenul Vlah, cum vom vedea în studiul Valachus.

Deci formele asemănătoare cu numele Roma, fie că sunt vechi sau noui, apar în Franţa şi în România, nu în Peninsula Balcanică.

Incheiere la Romanus

Numirile derivate din numele Roma, apar sub formele de *Rom*, *Rum*, *Rim*, *Rëm*, *Ram*, *Răm*, *Rîm* şi *Rm* (în Armâni) [2]). Deci toate vocalele s'au perindat

---

1) Dicţionarul Geografic al României, de Lahovari, Brătianu şi Tocilescu.

2) Rzym vine dela forma poloneză probabil.

între cele două consonante R și M și odată chiar vocala a dispărut la Armân.

La Daco-Români apar numai trei forme, Rum, Rom, Rîm, la Aromâni, apar mai multe forme.

Forma Rom apare la Romania, Romeos, Romios, deci are aparențe de oficialitate, cultă, de administrație și cu puțină circulație în mase.

Forma Rum apare la Români, Germani, Lituani, Turci și Neo-Grecii rustici. Deci această formă apare populară și are o circulație mai mare. E de observat că și la Români și Aromâni apare forma Rum (Român și Aromâni par a fi forme noui). Dar evoluția formelor Rum și Rom nu e precizată cronologic. E nevoie de o nouă cercetare.

Lipsa lui *o* s'ar explica prin legea fonetică dupa care *o* neaccentuat devine *u*, dacă n'am avea în față un nume propriu. Deci nu aceasta pare a fi explicația. Afară de aceasta, *Cancel* în lucrarea sa: *„Despre Rumâni"* crede că transformarea lui *o* în *u* poate fi un fenomen local balcanic. Cancel adaugă însa ca aceasta poate fi o formă veche romana, caci inscripții vechi Venețe dau forma *Rumana*. Asemenea în Dalmația era forma Rum; în Raetica forma *Rumana*. La Goți, Germanii vechi, Lituani ca și la Slavi, era și forma Rum[1]). Se pare că Etruscii numeau pe Romani, *Rumahi*.

Acestea credem că ne pot duce la banuiala că se poate ca de la început să fi existat alaturi de forma Roma și o formă Ruma. Astfel origina formei Rum

---

1) Pentru forma *u* din *o* a se vedea: Ovid Densușianu, *Hist. de la langue Roumaine* II 25 și 95. Asemenea A. Graur și A. Rosetti, *Bullet. Linguistique* IV, 53 și Th. Capidan *Daco-Romania* II p. 809 Asemenea Al. Philippide, *Originele Românilor*.

ar putea fi căutată și în Europa Centrală, poate la râul Ruma, deși rosturile formei Rum se desfășoară mai mult în Orient[1]).

Forma Roman, generală la noi Românii, pentru Romanii din Roma și împrejurimi, cum și pentru cetățenii Imperiului Roman, la Francezi apare sub două feluri: a) *Roman:* pentru locuitorii Romei, în vechime și azi, pentru Republicile Romei, pentru istoria orașului Roma, pentru biserica Romană, Rit Roman, etc. Cu un cuvânt tot ce privește Roma veche, nu cuceririle ei; b) *Romain:* popoarele eșite din colonizările Romei în Europa, Asia și Africa.

Francezii mai au forma *Romanus* pentru Romanii balcanici, în general, apoi *Roumains* pentru Români și *Aroumains* pentru Aromâni.

Mai toate popoarele Europene dau numele nostru mai mult cu *u*, rar cu *o*. Germanii, Rumäne; Englezii, Rouman; Italienii, Ruméno, etc.

Sa fie oare aceasta din grija de-a evita confuzia cu numele Romani, sau este o pecete a trecutului, care se vede și astăzi în pronunțarea rusticilor greci, cari își zic Rumnios, pl. Rumni, deși Grecii culți își zic Romios, Romèi.

Bogația aceasta de forme a numelui Roma cu toate vocalele perindate între *R* și *M*, este surprinzătoare. Laboratoriul celor 2.000 de ani la câteva zeci de popoare a putut produce un asemenea paradox fonetic care poate fi instructiv și pentru etimologia numelui Vlah.

Unele observațiuni pentru numele Romanus le vom da la Incheierea pentru Valachus.

---

1) In Enciclopedia greacă, V. E, p. 782, Român și Aromân ar proveni din Rum.

Legăturile noastre cu ceeace se chiamă Imperiu Bizantin, ca substituire a Imperiului Roman de Răsărit, sunt dintre cele mai interesante.

Din cele relevate în acest studiu, credem că reese că Roma a fost botezătoare, eminamente botezătoare; a fost eponima în trei continente, în nenumărate țări și popoare; a fost nașa care boteza cu propriul ei nume mai tot ce cucerea.

VALACHVS

Valachus - Valah - Vlah

Nu există o monografie nici pentru numele Valah. Dr. I. Gherghel în lucrarea: „Câteva contribuţiuni la cuprinsul noţiunii cuvântului Vlah" are numai contribuţiuni. M. Dragan se ocupă mai mult de Nord-Vestul românesc. B. P. Haşdeu şi Aron Densuşianu dau etimologii şi păreri pe cari le vom da în rezumat. Nici noi nu vom da o monografie ci ne vom mulţumi cu prezentarea unui material referitor la această problemă.

Vlah corespunde cu Roman

După N. Iorga, *Vlahiile* corespundeau cu *Romaniile* vechi [1]), iar Romaniile corespundeau cu latinitatea, deci Vlah este egal cu Roman. Miklosich afirmă că Vlahii erau Romani: *Vlachus generatim homo romanae originae* [2]). De altfel latinitatea noastră ne mai fiind contestată, nu vom insista asupra acestui capitol.

---

1) N. Iorga, *Ist. Rom.* II, 294.
2) Miklosich, *Dicţionar paleoslavic* . . „ sub Vlah.

Vlah în Spaţiu.

Vom da capitolul acesta înaintea capitolului *Vlah în Timp* cum ar fi trebuit. Aceasta pentru o mai buna înţelegere a situaţiilor.

IN ROMÂNIA. Muntenia s'a numit *Valahia Mare, Magna, Maior, Maggiore, Grosse, la Grande, Megali* şi *Ungro-Valahia*[1]). Turcii o numeau şi *Caraolah* şi *Iflac*[2]) şi Slavii i-au zis *Caravlaşca*, iar Grecii *Mawro-Vlahia*. La Chalcocondylas apare Melani Vlahia.[3]).

Ţara Românească dintre Dunare şi Carpaţi, era numita de Slavi, *Vlaşca*. Grecii deosebeau Vlahia Neagră dela Nord de Dunăre de Vlahia Alba dintre Dunăre şi munţii Balcani.

Vlăsia, pădurea care încercuia Bucureştii înainte de 1848.

Vlaşca, judeţ în şesul Munteniei, lângă Dunare, cu capitala Giurgiu.

Vlăsia românească din munţii Cernei[4]).

Vlaşca dela Drâstor[5]).

Vlahia din Tatos[6]).

Vlahii pontici din Evul-Mediu[7]).

Moldova s'a numit *Vlahia Mică, Minor, Valachie la petite*.

Moldova a mai primit dela Turci numele de *Bogdania, Cara-Bogdan* şi dela Greci *Vlaho-Bogdania*, cum şi *Ruso-Valahie* (aceasta tot pentru deosebire). Se crede că Moldova a fost numită şi *Ak Iflak* (Valahia Albă).

---

1) Ungro-Valahia mai mult termen al Patriarhiei pentru deosebire
2) Cara-Iflak şi Cara-Ulah Cara-Ulak, denumiri turco-tătare.
3) Chalcocondylas, Bib, IX, p, 514,
4) N, Iorga, Ist. Rom. II 72.
5) N. Iorga, Ist. Rom. II 61.
6) N, Iorga, Bul. Ist. Eur.-Sud-Orient. X, 80,
7) s. Mehedinţi. Dobrogea (semi-centenar) 191.

Unele denumiri *pentru* Muntenia apar şi pentru Moldova.

IN ALBANIA, termenul Vlah lipseşte geograficeşte. Dar acolo, prin Vlah se înţelege frate[1]). Mai apar Arvanito-Vlahi (Români-Albanezi). I. C. Hobhouse crede că şi Albanezii îşi zic Vlah[2]). Afirmaţia aceasta a lui Hobhouse nu este confirmată.

IN SERBIA. *Vlahia-Mare* (din Corbavia) şi *Vlahia-Mică* dela vestul Peninsulei Balcanice; *Vlahia-Neagră*, zisă *Morlachia*, la Marea Adriatică.

Vlahia din regatul Bosniei (în sec. XV-lea).

Vlaşca Zemlea se numeşte regiunea Prizrend.

Vlaşca Moravă.

Vlaşca din Banat.

Stara Vlaşca (Vlahia-veche sau mare) se găseşte în Croaţia, Bosnia şi Herzegovina[3]).

IN BULGARIA. Imperiul *Valaho-bulgar.*

Vlahia Albă la Nordul Balcanilor, între Dunăre şi Marea-Neagră după cum afirmă Hoph. George Murnu scrie *Vlahia-Albă* din Hemos şi Cvijici scrie despre Vlahia Albă[4]).

„O *Vlahie Bistirţă*, pomenită la 6 Mai 1373 în arhivele Ragusei, e desigur în Balcani"[5]).

Valachia sau *Missia Inferiore* a lui Ioniţă dupa cum reiese din lucrarea lui P. Rannusio, comentată în revista Vremea, 10 Aprilie 1938 şi urm.

Choniates numea Valahie întreaga Bulgarie (Misia). Scriitorii francezi o numeau *Blakie.*

1) Tache Papahagi, *O problemă de romanitate sud-ilirică.*
2) N. Iorga, *Ist. Rom.* 294. (Hobhouse scria prin 1880 Poate atunci să fi existat Vlah la Albanezi pentru ei.
3) Din diferite dicţionare slave, etc.
4) I. Cvijici, *La Penin. Balc.* 165.
5) N. Iorga, Ist. Rom. II 339.

Cantacuzen vorbeşte de *Vlah* în *Rodopi*.

In Bulgaria nu apar numeroase denumiri cu Vlah ca în Serbia şi Grecia. In schimb, românismul apare acolo sub alte forme de care ne vom ocupa în studiu special.

IN TURCIA:

Valachia minore sau Missia Minore din Asia-Mică după P. Rannusio (Vremea, 10 Aprilie 1938).

Tracia *(Terra Blacorum)*[1]).

IN GRECIA. In Grecia continentală, Tesalia, Epir, etc. exista: *Vlahia-Mare*[2]), *Vlahia-mică, Vlahia de sus, Vlahia de jos*. G. Weigand da între aceste Vlahii o *Paleo-Vlahia* (Vlahia-Veche)). In Epir, *Ţara Vlahilor* de sub Bizantini[4]).

Aceste Vlahii aveau uneori centrul lor politic la Zeitun (Lamia), deci lângă Atena. Tesalia e numită şi azi *Vlaho-Vasilion* (Imparăţia Vlahă).

Istoricul A. Frantzis, vorbind despre Kolokotronis, marele şef al revoluţiei greceşti din Moreea, în 1821, scrie urmatoarele: *Kolokotronis reg le Vlahilor*[5]) Sathas, recunoaşte că Manioţii numesc Valahi pe toţi Peloponesienii[6]).

Intre Moreea şi Grecia Continentală, dealungul şi la Nordul golfului Corint, este o porţiune care nu are intens numele de Valahia dar are o regiune numită *Vahohoria* (sate valahe). A nu se confunda cu regiunea vecină Vrahohoria).

---

1) Ansbert, Fontes R. Austriacarum p. 48—54 şi alţi autori H. Geajea, in Balcania I, la însemnări, crede că Grecii le zic Mavroulahi.

2) G. Murnu, *Vlahia Mare*, 206.

3) G. Weigand, Die Arumanen II, 282.

4) Victor Papacostea, Balcania I, 1938, 231, după Kekaumenos.

5) A. Frantzis, *Ist. Rev. greceşti*, IV, 131.

6) Sathas, *Documents Inedits...*, IV, p. XLIII.

Jirecek scrie că Despotatul Epirului până în sec. XIV, Sârbii îl numeau *Țara Vlahilor*[1]).

Poezia populară greacă e numită *Vlahica Tragudia*.

Un dicton grecesc meteorologic spune că dacă bate vântul dela Sud e nenorocire pentru *Vlahea*, în sens de Grecia.

Chalcondylos și Meletios numesc Valahi pe locuitorii regiunei *Tenarion*[2]). Asemenea populația din regiunea *Monembasion* era numită pe la 1527 Valachi[3]).

Tot în Grecia, vom trece *Flachia* din Macedonia lângă râul Galico[4]).

In Creta, numele de Vlah apare sub forma de *Vlaghi*, *Vlaghene*, în registrele de notari pentru sec. XV[5]).

In Erotokritos al lui Cornaro apare o Vlahie pentru vecinătatea Atenei.

IN POLONIA. Provincia *Volinia*, în limba polonă Volin. In sec. XI XII Volinia era mult mai la Nord ca acum. Se crede că populația era slavă. Nici în Silezia nu lipsesc denumirile de Vlah și în Galiția Orientală sunt Vlahi.

IN SLAVONIA *Vlahia-Mica*[6]) și *Marea Vlașcă*.

IN CEHOSLOVACIA. A existat o *Valahia în Morava*[7]). Și azi se gasesc multe denumiri ca *Valaska*, *Vlasatia*, etc.

---

1) Jirecek, *Geschichte der Bulg.* 218.
2) Pasini. Catalogue de mss. de Turin. I, p. 417.
3) Sathas. *Doc. Ined.* I p. XXI.
4) Domenico Mario Negri, Geographicorum Commentariorum libri XI, Basileae, 1557, p. 279. Vezi și Blaque din Brocard.
5) N. Iorga, *Ist. Rom.* II, 336.
6) C. Giurescu, *Ist. Rom.* I, 293.
7) Vezi lucrarea cehoslovacă *Valahia*. Numele autorului ne scapă. Vezi și *Dicț. Geografic* a lui Iacov Golavațki.

LA RUŞI şi la Ruteni apare termenul de *Voloh* pentru Vlahi. *Volohovenii* din 1150—1257, par a fi fost Valahi. Azi există republica *Valahă Moldovenească* dela Bug.

Nordul munţilor *Carpaţi* şi *Morava* sunt pline de nume eşite din numele Vlah [1]). Scriitorul ungur Jos. Esnyei scrie că dacă s'ar lua în seamă această toponimie, ar însemna că Nordul Ungariei şi Moravia sunt valahe [2]).

Nu am putut stabili dacă este adevărat că scriitorul ungur Balint Homan afirmă în lucrarea sa „Istoria Ungariei" că Slovacia şi Rusia subcarpatină erau valahe şi că abia de trei secole au fost slavizate.

IN OCCIDENT. Afară de aceste Valahii din Orientul european, apar în literatura germană pentru Galia, denumiri ca *Walholand*. Apoi ceva Valahii în sudul Germaniei şi în Elveţia, dar sub forma Welsch. Italia, mai cu seamă cea nordică, ca şi Franţa, a fost numită *Welschland*. Scandinavii numesc Italia, *Val-land*. Mai apare ţara *Valonilor* în Belgia şi *Valois* în Nordul Franţei. In Anglia ţara *Walles*.

Variante din Vlah

In documentele pentru Ardeal, înainte de 1234 apare forma cu *Blaci*. A. Philippide scrie că în documentele ungureşti cu începere dela 1234 apar forme ca: *Olaci, Olachi, Olati, Walati*. O inscripţie runică

---

1) N. Drăganu, lucrarea citată.

2) Unele izvoare pentru Valahii se pot găsi şi în rezumarea lui Al. Philippide, *Origina Românilor*, I, 707—710, 752, 799 şi în Vasile Diamandi-Aminceanul, *Românii din Pen. Balcanică*, p. 21, la Epoca Valahă.

dela finele sec. XI, pomenește despre *Blakumen* în părțile Mării Negre[1]).

R. Șeiseanu dă din cronicele Evului Mediu, *Volochi, Vlachi, Blachi, Blazi* [2]). Se mai găsesc nume vagi ca *Brachie*[3]). Mai apar formele *Volchi, Vlacki*. Forme latine *Valachus, Valachorum, Blachorum, Olacus*. Forme turco-tătare-mongole *Ulah, Olah, Ulag*[4]). Forme italiene *Flahia, Velachia*[5]), *Vulachi, Vlacini*. La Germani apare forma *Vuelcher, Vuolscin*. Formele sase *Bloch, Blesche*. La Francezi (Villerhardouin) apar formele *Blac, Blacques*. Slavii au și formele *Vlasi, Vuelsc*.

In *Izvoarele Istorice Române*, de Popa-Liseanu, am spicuit formele: *Blacus, Blassi, Blachina* (pentru Blacherna), *Blds, Blaci*. Asemenea forme „nesigure" ca Valvi și *Falones*.

La exploratorul Pola și la Rubrug, apar forme „de confuzie" *Lac, Illds*. La Abulfeda apare *Aulak*.

Valah la Slavi pentru Romani și Români

Slavii vechi numeau pe Romani Vlah și Vloh.

Cronicarul rus Nestor (1100—1114) numea pe Români Voloh[6]). Forma Voloh s'a păstrat și acum la Ruși.

Cehii și Sârbii dau Românilor numele Vlah; Slo-

---

1) Al. Philippide, *Orig. Rom*, I.
2) *Universul*, 23 August 1937.
3) N. Iorga, *Ist. Rom*. 194.
4) Despre o și *u* în loc de *b* vezi N. Iorga, *Bul. de la sect. Hist.* III, 174 și Popa Liseanu în *Izvoarele Ist. Române* (introducerea și indicele).
5) N. Iorga, *Ist. Rom*. III 280.
6) Vocalismul rusesc, în vechime, era plin, adăuga un o în anumite cuvinte. Astfel grod slav, apărea gorod; asemenea Kral, Korol, slâma, soloma, etc. De aici probabil schimbarea lui Valah și Vlah în Voloh.

vacii, Valah, *Valás, Valas'a;* Ruşii, Voloh; Ungurii, Olah (Volah), Ulah; Sârbii din Germania, *Loska, Vloska,* Wälsch; Lituanii, *Volokas, Valakas;* Rutenii, Valah; Polonezii, Voloh, Vlah, *Vološzyn;* Suedezii Välsk.

Vlah pentru Italieni şi Francezi

Italienilor li se dau urmatoarele denumiri din Vlah: Germanii le ziceau Walah; în sec. IX în Viaţa Sf. Metodie, apare Vlah pentru Italieni[1]; la cronicarul rus Nestor, sec. XII, apare *Zemlea Voloşkoiu* pentru *pământul Ital'ei;* Slovenii dau Italienilor numele Vloch, Vlah; Boerienii, Vlah; Ungurii, Olasz; Polonezii, Vloski, Vlochi; Slavii Dalmaţiei şi Slovenii,-Vlasi. Uneori Slavii dau Italienilor numele Lah[2]).

Şi Francezii dadeau Italienilor numele *Wallon.* Scandinavii îi numesc *Valr,* ca şi pe Francezi[3]).

Francezii ,dupa cum vom vedea mai încolo, sunt numiţi Velş.

Toponimia măruntă din Vlah

Afara de Vlahiile din Orient şi din Apus, se gasesc în Orient şi în Apus, unele denumiri derivate sau numai asemănătoare cu numele Vlah; sunt denumirile marunte, nume de oraşe, sate, munţi, etc..

In România: Vlaici, com. în jud. Olt; *Vlaici,* sat în jud. Olt; *Vlaşca,* cătun în jud. Romanaţi; *Vlăcheni,* sat, jud. Ialomita; *Vlăsie,* părâu, jud. Ilfov; *Vlăsineşti,*

1) Vita Methodii, in *Slovanska Starozitnosti* II p. 302.
2) Lah este afereză din Vlah.
3) B. P. Hasdeu. *Ist. Crit. Rom.* I. 34.

com., jud. Dorohoi; *Vlăsăneşti,* sat, jud. Dorohoi; *Valai,* sat, jud. Constanţa [1]).

La Cihak găsim *Vlăşteni* şi *Vlăşcuţa.* Deci în total vreo patrusprezece nume rustice derivate din Vlah.

In Grecia. In Marele Enciclopedic grecesc apar vre-o douăzeci de denumiri cu Vlah. Cifra e departe de adevăr mai cu seamă că lipsesc şi Vlahoclisura cu Vlaholivad, două centre mari aromâneşti.Le dam mai jos: *Vlahata* în Kefalinia; *Vlahatanon* în Epir; *Vlaheica* în Patras; *Vlahexo* în Ianiţa; *Vlacherna* în Epir; *Vlahernitsa* şi *Vlahiana* în Creta; *Vlahinţa* în Macedonia; *Vlahioti* în Laconia; *Vlahoiani* în Tesalia; Vlahi şi *Vlahocherdsia* în Arcadia; *Vlahocatuna* în Ftiotida; *Vlahomandra* în Etolo-Acarnania; *Vlahoplatica* în Cherchira; *Vlahorapti* în Gortinia; *Vlahulata* în Kefalinia; *Vlahohoria* pentru Pind; *Vlahohorion* în Lacedemonia. *Vlahohorion* în Epir. [2])

In Serbia. Vlaşca, Vlaşici, Blaci, Zavlaca, Vlaşkidol, Vlaşulja, Vlaşca Gromila, Vlahoviţa, Vlaseniţa, Morlachi, Vlasi Misolovici, Vlasi Baniani, etc.).

In Bulgaria. Vlasi, *Vlahinia,* Vlaşco-Bârdo, *Vlasina, Vlasotince.* [4])

In Cehoslovacia, Polonia, Rusia, Nordul Carpaţilor şi prin *Silezia* şi *Moravia,* sunt numeroase numiri topice din Valah [5]).

In Franţa, avem vre-o patru-zeci de denumiri de forma celor de mai jos: *Blachon, Blaque, Blacy, Blagnac, Valaquer, Valdsse, Walk, Walhay, Walance,*

1) Dicţionarul geografic al României citat.
2) Enciclopedia Elefterodachi.
3-4) C. C. Giurescu, *Istoria Rom.* Ediţia II. Vol. I. 288—308
5) Lucrările N. Drăgan.

Blacè, Blache, etc.[1]). Asemenea în Alpi se găsesc o serie de denumiri ca *Walh, Walhen, Walher*.

In Germania avem *Walhen, Vloki* și forme cu *Flack*. In Belgia asemenea câteva.

Forma Welsch la Apuseni

Se crede că în Germania veche numele *Welsch* se dedea Celților. Germanii de azi, numesc Welsch și Wälschen pe mai toate popoarele romanice, Romani, Italieni, Francezi, Elvețieni și Romanși. Și Românii sunt numiți Welsch deși au pentru ei și numele de Walah, Wlah.

Și Lituanii numesc Welsch pe Români.

Englezii prin *Walés*, care se citește *Uels*, înțeleg Țara Galilor din sudul Angliei. La ei, Welsch, care se citește *Velci*, înseamnă Gal. Wales la Englezi corespunde cu Galia și cu Cimbru, Cambric. Cimbrii erau un trib celtic. Prin numele Gael englezii înțeleg pe locuitorii din nordul Angliei. Pentru Români, Englezii au numele Valah.

Și la Olandezi apare numele Welsch pentru Gali.

Francezii au numai numele Valaques pentru Români. Welsch, la Francezi nu apare nici pentru ei, nici pentru Galii din Anglia, cărora le zic deadreptul Gali. Totuși în Enciclopedia Franceză sec. XIX găsim acest pasagiu:

„Vèlche era un nume primitiv al Celților cari au populat Galia, Nordul Espaniei și Țara Galilor. Prin extensiune, Celt înseamnă Gal, barbar. Chateau-

---

1) Briand-Verzé. *Dicț. Geografic.*

briand a scris: „ce putem noi povesti de societatea noastră înfloritoare, noi Velşii, în jargonul nostru îngrănițat cu granițe înguste şi barbare". In encidlopedia sec. XX, Vèlche are sens de dispreț pentru străin, derivat din Gallicus latin.

Gaston Paris, în studiul citat, crede că Welsch a eşit mai târziu din Walach.

Aceasta ar fi circulația termenului Welsch.

Forma Welsch nu pare să fie străveche. Germanii recunosc că îl aveau în Germania veche, dar îl cred evoluat din Walh, trecut prin Walhisch.[1])

Miklosich crede că Germania Veche avea şi forma Walach[1]).

Presupunând că şi la Englezi forma Welsch şi Wales nu e străveche, ar fi trebuit să aibă şi ei o formă asemănătoare ca Walh, care ar fi înlocuit pe Gal. Intr'adevăr Miklosich ne dă pentru anglo-saxonă Vealh.[2]) Vom considera deci formele Welsch şi Walles ca derivate din Wealh, Walah.

După F. Kluge, forma Welsch vine din Walh, Walch, *Wälhisch (Welhisch)*, înseamnă Roman, Francef şi Italian şi corespunde cu anglosaxonul Wealh, care înseamnă Celt.[3]).

Welsch, apare deci ca acelaş nume cu Walah. Vocala *e* din Welsch apare şi în derivatele formei Valah, anume în Wälhisch şi Wealh. Consonante *ş* din Welsch apare şi în Walhisch, sau poate fi un accident grafic şi de interpretare între *ch* francez şi *ch* german din Valach. De altfel Fl. Kluge, alături de forma Welsch pentru Italieni, dă şi forma Wälsch — lo-

---

1) Marele Brockhaus German.
2-3) Miklosich, *Dicț. paleoslovenic—greco—latin, sub Vlah.*

cală în sudul Germaniei.[1]). Avem şi forma *Churwaelschen,* regiune retoromană, zisă Cuera, Coira şi Coire.[2]).

Olah în timp pentru Orient

Inainte de a ne ocupa de etimologia numelui Valah şi de formele asemănătoare între cari şi Welsch, vom încerca a da în treacăt câteva informaţiuni despre Vlah în timp, ceeace este de altfel o introducere pentru capitolul etimologic. Vom da primele informaţii adică Vlah în vechime. Aglomerarea celorlalte informaţii mai noui, din scriitorii Evului mediu şi cei contimporani, ar duce în parte la repetarea celor înşirate în capitolul Vlah în spaţiu şi la înşirarea datelor istorice, ceeace nu intra în cadrul acestui studiu.

In general se susţine că numele Vlah apare în istorie în sec. IX pentrucă numai atunci apar mai des sursele istorice. Există totuşi o serie întreagă de elemente cari ar putea stabili până la un punct, apariţia cu mult înaintea acestei date a numelui Vlah. Le vom analiza în afară de domeniul istoric, în capitolul etimologic. Credem însă că se poate pune temeiu istoric şi pe ştirea din 726—780 d. Hr. cu *Vlahorinhinii,* cari puseseră stăpânire pe Bulgaria şi apoi au coborât în Macedonia, Muntele Athos şi mai la Sud[3]). Cu această ştire numele Vlah apare istoric în sec. VIII d. Hr.

Afară de aceasta va trebui precizată afirmaţia lui

1-2) Friedrich Kluge *Etymologische Wörterbuch der deutschen Sprache,* sub Kauderwelsch şi sub Welsch.
3) Al. Philippide *Orig. Rom.* I. 708, 752.

Diculescu că în Evul Mediu toate popoarele ne numeau Vlahi[1]).

Se ştie că începuturile Evului-Mediu nu sunt destul de lămurite nici pentru istoria Imperiului Roman de Răsărit, aşa că nu ne putem aştepta la multă lumină pentru soarta numelui Valah.

Aron Densuşianu[2]) spune că în sec. VI d. Hr. Agatias şi Procopius pomenesc de *Vlacherna,* un cartier al Constantinopolului, care perzistă şi azi. Vlacherna este anterioara sec. VI. Cu aceasta vom trece în vechime.

După Aron Densuşianu, Vlah apare în istorie încă din vechime. La Conciliul dela Sardica din 347 d. Hr. s'a scris: *Antenodoros, a Dacia de Blacena.* Aron Densuşianu crede că *Vlaks* şi *Vlahos* sunt sinonime şi cum Vlaks apare la vechii Greci şi la scriitorii bizantini ar reeşi că Vlah este străvechiu. Trecerea lui *k* din Vlaks (Vlax) în *h*, a lui Vlah, o explică prin teoria L. Meyer[3]).

Dar Ar. Densuşianu merge şi mai departe. Din citaţiunea dată de Pliniu după lucrarea pierdută a lui Cato cel Batrân, care trăise prin 234—149 înainte de Hr., rezultă că Grecii porecleau pe Romani cu porecla Opici-Opicus şi cu o altă poreclă mai înjositoare decât Opicus, dar nu ne spune care este a doua poreclă. Aron Densuşianu crede că era Vlax. Nu este exclus să fi fost numele Barbar, dat de Greci, popoarelor din afara hotarelor Greciei.

La lexicograful Suidas din sec. II d. Hr. se vede

---

1) După A. Andrieşescu, *Dela Preistorie la Evul-Mediu,* 90.
2) Aron Densuşianu, *Etimologia cuvântului Vlah,* în *Revista Critică Literară,* 1894, p. 1-14.
3) L. Meyer. *Gramm,* Aufl. I, 41—42.

că exista un ținut numit *Vlahia, lângă Cuma,, în Campania, Italia străveche;* aceasta după Aristotel (384—322 a. Hr.). Poporul de accolo se numea Opici și a devenit Osci.

Nu știm dacă se poate pune temeiu istoric pe denumirile Vlaherna, Blacena și Vlahia din Italia, spre a deduce că numele Vlah are dată istorică înainte de sec. VIII d. Hr., adică înainte de știrea cu Vlahorinhinii.[1]) Astfel că nu se poate deduce că Orientul aduce dovezi istorice pentru prezența numelui Vlah la începuturile Evului-Mediu și la finele antichitații. Aceste dovezi să le cautăm deci în Centrul și Apusul Europei.

Vlah în timp pentru Apus și Centrul-European

Germanii susțin că Walh, vine dela numele tribului celtic *Volci* din Sud-Estul Galiei. Cu acest nume, Germanii cred că strabunii lor numeau pe Apuseni, în special pe Celți și apoi pe Romani, când aceștia au locul Celților[2]). Dupa Dobrowsky și Schafarik există unele dialecte germane în cari numele Vlah înseamna Celt.[3]).

In 1862 1865, Miklosich scria că Walh era nume celtic, care a trecut dela Celți la Germani și apoi la Slavi[4]). Dar în 1886 Miklosich s'a corectat și scrie că

---

1) De problema numelui Vlaherna ne vom ocupa în cadrul studiului de contribuții pentru stabilirea romanității și sub linia Balcani, deci și pentru prezența numelui Valah înainte de știrea cu Vlahorinhinii. Acestea sunt două probleme ce nu pot fi părăsite, mai cu seamă că Apusul pare a fi avut pe Valah și la începutul Evului-Mediu, ceeace face probabilă prezența lui Vlah și în Orient.

2) *Marele Brockhaus*, sub Welsch

3) B. P. Hasdeu, *Ist. Crit. Rom.* I. 38,

4) Mikl. *Dicț. paleoslovenic* . . . sub Vlah.

Volhu, vechiu slav, derivă din Walh, vechiu german şi este un nume german străvechiu pentru Celţi şi apoi pentru Romani, când aceştia au luat locul Celţilor. Acest Walh, adaugă Miklosich, derivă dela Volci.[1]), Etimologia din Volci o dă şi Tomaschek[2]).

T. E. Karsten[3]), este mai clar şi mai concludent; crede că numele celt Volk, din care s'a format pl. latin Volcae, putea să devie Walha la Germani dacă acest fenomen fonetic avea loc câteva secole înainte de era creştina. Deci lasă să se înţeleagă că existau asemenea legi fonetice care se şi cunosc, dar nu ne dă nici legile, nici unde figureaza ele. După aceasta Karsten constată că în epoca istorică este atestat un asemenea nume germanic în vechea germană, cu variante ca Vali în vechea islandă şi Wealas în vechea engleză. Dar sursele pentru acest Walha germanic vechiu nu ni le dă. In altă parte Karsten[4]) afirmă că Germanicii numeau pe Celţi, Walhos, iar Germanii îi numeau Walchen, ambele forme derivate dela Volku. Nici aici Karsten nu ne dă sursele.

Miklosich cu Karsten şi Enciclopedia Brockhaus, care are baze ştiinţifice, nu ne dau sursa acestor informaţii. De altzel limba germană nu este atestata în documente decât dela sec. VIII d. Hr., aşa ca şi izvoarele n'ar fi străvechi, din epoca celtă. Ramânem deci, ca origina istorica a lui Valah, tot în sec. VIII după Hristos.

Din toate aceste afirmări ale învăţaţilor, reese că trebue să existe şi izvoare.

---

1) Mikl. *Dicţionarul etimologic al limbelor slave*, sub Valhu
2) Tomaschek. *Zur Kunde der Hämus* Halbinsel II 46.
3) T. E. Karsten. *Les Anciens Germains, 188*
4) Aceeaşi lucrare, 127.

Totuşi pentru Vlah, în Apus, avem izvoare mai vechi decât la Răsărit. In cronica anglo-saxonă din anul 640 d. Hr., locuitorii latinizaţi ai Galiei sunt numiţi Gal-Walas[1]).

Cu această informaţie coborâm în sec. VII ca apariţie a numelui Valah, ceeace nu rezolvă problema.

Din cele de mai sus se vede că nu avem nici un izvor pentru prezenţa numelui Valah la începuturile Evului Mediu (dela 395 până la 640). Asemenea pentru antichitate nu avem nici o informaţie dela scriitorii eleni şi latini, şi cum perioada aceea era mai activă în scris decât începuturile Evului-Mediu, lipsa lui Vlah în acea perioadă ne poate duce la banuiala, că Vlah nu exista atunci şi că popoarele germanice l'au format după începuturile Evului-Mediu. [2])

Germanii cred că şi la începuturile Evului-Mediu apărea Valah, dar nu ne dau izvoare. Totuşi pentrucă nu odată o epocă a atestat pe cea anterioară, se poate accepta ipoteza că Valahus exista dela începuturile Evului-Mediu, desigur numai la Germani.

Totuşi problema nu e rezolvată, căci Galo-Celţii datează dinainte de sec. V, a. Hr., iar Germanii sunt cunoscuţi dela 340—320 a. Hr., aşa că dela data când apare Valah în documentele germanice, până la data de apariţie a numelui Galo-Celt, sunt mai mult decât zece secole. Pentru acest interval, scriitorii antici nu pomenesc de numele Valah. De asemenea, istoricii ştiu că Galo-Celţii cunoşteau pe Germani, dar nu vorbesc de Valahi. Se naşte deci întrebarea: trebuie să admitem că numele Valah nu exista în aceste zece

1) B. P. Hasdeu, Ist. Crit. Rom. I, 38.

2) Germanii sunt cunoscuţi de pe la 340—320. a. Hr. Tacit şi Cezar îi cunoşteau.

secole, sau exista la Gali şi la Germanici dar scriitorii antici nu l'au cunoscut, fiind popular numai.

Rămâne deci de cercetat un mileniu pentru numele Valah.

Data apariţiei numelui Vlah coincide cu apariţia Francilor. S'ar putea să se admită şi o ipoteză a apariţiei lui Vlah la apariţia Francilor şi să se atribuească lui Vlah origina francă. Francii apar prin 241 d. Hr. In sec. V invadează în Galia, după ce fără succes atăcaseră pe Romani. Nici Tacit, nici Cezar nu cunoşteau pe Franci: „Imprumuturile franceze dela Germani datează mai mult dela suveranitatea Francilor în Galia, în sec. V d. Hr.".

Etimologia numelui Vlah
(Ce s'a scris)

Se crede că Vlah e de origină slavă, căci apariţia mai intensă a acestui termen în sec. IX coincide aproximativ cu data venirii Slavilor în Balcani. Slavii aveau un zeu secundar numit Veles şi Volos, protectorul turmelor. Aromânii au şi ei cuvântul *Vol* pentru fulger. — Ecaterinaras [1]) scrie că Vlah vine dela vechiul slav *Voloc*, care ar însemna păstor. Dar *voloc* în slava veche nu are nici-o legătură cu sensul de păstor. Şi Thummann credea că Vlah derivă din slavul *Vlak, a târî*.

In marea Enciclopedie greacă, sub iscălitura lui C. D. Coromilas, Vlah ar veni dela verbul grecesc Vlihima (a behăi), sau poate ar fi un termen pentru populaţia de jos, termen apropiat de *Felahii* Egiptului

1) *Deşteptarea*, 1909.

şi de numele altor populaţii, cu numiri asemănătoare, un fel de Mojici la Ruşi, pentru ţărani[1]). Se pomeneşte şi termenul grecesc Vlax, om moale, prost. Dar Kokkinos crede că Valaka, *to vlahico,* era o hora bahică (Bachus) şi se juca în Mai[2]).

Se mai crede că Vlah a provenit din *Volsci,* un trib din Latium[3]).

N. Drăganu crede ca Vlah ar putea avea etimologie pur românească pentrucă Meglenitii şi Istroromânii îşi zic Vlah[4]).

Dr. I. Gherghel scrie că a existat un rege hun cu numele Vlah şi că numele Vlah se ridică în Apus până în epoca lui Carol-cel-Mare. Autorul ne dă şi numele Vlacherna (Blacherna).[5]).

Al. Resmeriţă crede că Vlah vine dela *Vallum,* val de apărare (Valul Novac, Traian), deci oamenii care apărau valurile romane[6]).

Aron Densuşianu conchide că Vlah derivă din grecescul Vlax şi că Grecii batjocoreau pe Romani cu această porecla, deşi mai târziu se mândreau cu numele Roman.

Valeriu Papahagi, pomeneşte pe Giovanni Antonio Magini, sec. XVI, care respingea origina după numele generalului Flascus, căci cuvântul Valah se potriveşte

1) Muschinu era sclav la Babilonieni, de unde origina franţuzescului mesquin (meschin) Felah, cuvânt semit arab, dat în general negrilor şi în particular ţaranilor din Egiptul de sus, înseamnă agricultor şi provine dela radacina *flh,* a despica, a brăzda. Are şi sens de prosperitate.

2) In Rev. Greece, I, 105

3) Döderlein.

4) Şi Aromânii din Aspropotam (Tesalia de sud—vest) îşi zic Vlahi.

5) Dr. I. Gherghel, *Câteva contribuţiuni la cuprinsul noţiunei Vlah.*

6) Al. Resmeriţă., *Dicţionar etimologic român.*

cu cel german *Vuelcher* pentru Valahi și cu *Vuelscin*, pentru Italieni, pe cari Polonezii îi numesc Vuolsc și Ungurii Olah. Deci după Magini, Valah, ar proveni dela Italieni, nu dela Flascus[1]).

Și Miron Costin observă apropierea dintre Vlah cu Voloh polonez pentru Italieni.

Papa Piu II (Aeneas Sylvius) 1405—1564, Georgius Reychersdorffius și alții cași P. Rannussio (1604) s'au ocupat de origina numelui Valah,[2]), Papa Piu II, îl derivă din numele prefectului Flascus.

D. Onciul, pornind dela faptul că Moldova a primit numele Bogdania dela domnul Bogdan și căutând o analogie pentru Țara Românească zisă de Slavi Vlașca, crede că dela numele domnului Vladislav Basarab care era numit și *Vlaicu, Vulaico, Vlaic, Lay*, se va fi format forma slavă, Vlașca[3]).

Gaston Paris,[4]) crede că Germanii vechi nu au cunoscut de cât numele de Valah pe care îl dădeau Romanilor și în sens dispreţuitor. Valah a evoluat în anglosaxona *Vealh*, în vechea normandă Vali și în sueda moderna Val. Valah a dat mai târziu *Vaelsch* (Welsche) și Walon. Dela Germani Valah a trecut la Romèi.

Aron Densușianu spicuește după alți autori[5]), următoarele etimologii; Prefectul Flascus, germanicul *Walli, Walchi* și chiar Walh, care înseamnă sclav, slavul *Vlad*, care înseamnă domnie și putere, goticul *Val* care înseamna stăpân. Bonfinius dadea etimologia din gre-

---

1) Valeriu Papahagi, *Revista Valahul*, 13—16.
2) N. Ionescu, *Revista Vremea*. Aprilie și următ. 1938.
3) D. Onciul, *Originile Principatelor Române*. 178.
4) Gaston Paris. *Melanges* (de Mario Rogues) I, 3—33.
5) P. Maior, L. Diefenbach, etc.

cescul *valo akida*. Katancic crede că numele latin a evoluat în Valah.

B. P. Hasdeu, credea că Vlah are fond latin, combătea ipoteza celtă şi conchidea că derivă din radicalul german *val* devenind *vald, valt* în sens de stăpânire [1]).

Engel credea că numele Vlah derivă dela fluviul Volga şi că Vlahii ar fi asiatici [2]).

Alte etimologii pentru Valah

Am văzut în capitolele precedente, întâiu ca Germanii cred că Valah era nume celt pentru Celţi şi apoi că Valah provine din numele tribului galo-celt Volci. Există şi ipoteza că Valah derivă dela numele tribului italic Volsgi. Aceste ipoteze însă nu au o baza istorica, nici una filologica, pentrucă nu exista ştiri şi date cari să le întărească. Etimologia cu Volk au dat-o filologii, deci ea trece ca cea mai sigură. Totuşi pentrucă nu e susţinută de surse am crezut de cuviinţa să căutam o etimologie raţională.

Capitolul acesta îl voiu împărţi în două părţi. In prima parte vom da materialul pentru presupusa etimologie a lui Valachus din Gallus, prin transformarea lui *G* în *W*. *In* a doua parte vom da o ipoteză contrarie, aceea a transformarii lui *w* în *g*. Ambele aceste ipoteze se desfăşoară pe tărâmul linguisticei galo-franco-germanice.

Ipotezele acestea le dăm fară a avea pretenţia de-a le fi analizat, fie ca fond, fie numai cronologic, dacă se raportă cu precizie la problema de care ne

---

1) B. P. Hasdeu, *Ist. Crit.* Rom. I 38—39.
2) Engel, *De origine Walachorum* Appeni cap. 8.

ocupam. Singura noastră dorință a fost să le semnalam, pentrucă nu le-am văzut semnalate până acum. Nu sunt știri propriu zise, ci indicii și etimologii conjecturale: s'ar putea spune chiar că intrăm în arheologie filologică. Invățatul A. Hovelaques scria că linguistica se oferă uneori prezumțiilor, fără ca acestea să însemne concluzii. Ipotezele nu pot fi alungate din cadrul unei asemenea lucrări care este în fașă.

Prima ipoteză

Am vazut în capitolul *Forma Welsch* că Englezii numesc Welci, populația din sudul Angliei, din provincia cu numele Wales. Francezii numesc această populație deadreptul Gali. Ar fi urmat din aceasta să deducem că Welsch (Vealh-Vales) este acelaș cu Gal (Gaëlisch), mai cu seamă că în cronica anglosaxona din 640 apar ambele forme alăturate: Gal-Wallus.

Din moment ce acelaș popor din sudul Angliei este numit de unii Gal, de alții Welsch și Wallus, nu e lipsita de temeiu explicarea derivației acestor doua nume, unul din celălalt, mai cu seamă că în sprijinul acestei ipoteze se dau o serie de reguli fonéticé cari privesc popoarele în cauză. Intr'adevăr iată unele din acele reguli fonetice:

Galii aveau în alfabetul lor litera *g* și e de presupus că pronunțau numele lor așa cum îl întrebuințăm noi: Gal. Când Francii au venit în contact cu Galii, cel puțin câteva dialecte, nu au adoptat litera *g*.

Iată ce spune învățatul Ferd. Brunot: „după cum se știe, limba franceză merge mai departe decât ori-

care limbă romană în distrugerea sau slabirea consoanelor mediane; lasă să cadă de pildă lit. *t* prin *dotare* şi pronunţă *douer;* asemenea litera *g*, făcând din *augusto, août.* Astfel *g* galic, cel puţin în câteva dialecte, căzuse în aceeaşi poziţie"[1]).

Mai departe: *W* din cuvintele germanice, fiind bilabial sonor, era precedat în pronunţarea Gallo-Romanilor din Franţa de un *g*: *Wardan = guardare, Werra= guerra.* (Prin sec. VII—XII N. A.). Un număr de cuvinte latine, constituite ca cuvintele germanice corespunzatoare: *vespa, vastare,* germ. *wespa, wastan,* primiseră pe *g* al cuvintelor germanice: *gwastare, gwespa.* Il şi păstreaza: *guaster, guespe*[2]).

S'ar putea presupune că nu numai Francii cari s'au întins în Galia (Franţa de azi) nu aveau pe *g* ci şi toţi germanicii. Sanscritul *gar-ma-s* (căldură) apare la Germani *Warm.* Aşa că forma Wal pentru Gal ar fi pornit şi dela germanici şi dela o parte dintre Francezi, anume dela acei din spre Răsarit, cari au avut contact mai mare cu Germanicii. Majoritatea Francezilor din spre Vest cari trebue să fi avut un strat galic mai pronunţat şi cari pronunţau pe *g* îşi vor fi menţinut numele de Gal.

Se pare chiar că la început Vestul galo-roman nu pronunţa pe *w* şi aceasta va fi fost cauza perpetuarii celor două forme *gal* şi *val.* Iată ce scrie Ferd. Brunot în această direcţie: In momentul acela) *w* reapăru cu cuvintele germanice *werra, warjan, warnjan, wisa* etc. Dar numai în estul Galiei s'a pronunţat aşa. Pentru

---

1) Ferd. Brunot, *Hist. de la langue française.* I, 53, capitalul Latina Galiei.

2) Fr. Brunot. Hist. de la Langue. Fr. I 162.

3) Se pare că e vorba de sec. IV. d. Hr.

marea majoritate a Galo-Romanilor *w* nu mai era pronunțabil și partea posterioară a limbei apropiindu-se de cerul gurii, până a forma ocluziune, *w* se găsea însoțită de o exploziva sonoră ca *g*. De unde latinul *guerra, guarire, guarnine, guisa*[1].

In Enciclopedia Franceză din sec XIX se vede că Gallus a devenit la germanici Wahle și Gallicus a devenit Velche, de unde prin extensiune, Velschen, nume dat Romanilor.

La F. Brunot mai spicuim următoarele: grupul *gw*, din epoca latină încă, începuse să piardă prin disimilație, în unele cazuri, elementul labial *w*. O reducere generală transformă apoi pe gw în w[2].

Și J. Grimm[3]) se ocupă de raporturi din vechime între literele *di gama* grecesc, *f, v* și *w*, cum și *gu* francez și *gu* velș. Astfel velșul Gwidion corespunde cu anglo-saxonul Vôden. Eroul Gwalchmai din mitologia britanică apare în romanica Walganus.

Ne vom permite să urmărim mai departe aceste fenomene de particularism fonetic, în ipoteză.

Se știe că în vechime limba latină, pentru gama grecesc, nu avea litera *g*, care se înlocuia cu litera *c*. Se scria *macistratos* în loc de magistratos[4]). Prin sec. III a. Hr. a fost adoptată și litera *g*. Astfel numele Gal s'ar fi putut scrie Cal, iar Galati, Calati. Gruparea consonantică *clt* din Calați, corespunde cu scheletul consonantic *glt* din Galati, așa că Celt nu ar fi decât Galt ipotetic din Galați.

---

1) F. Brunot. Hist. de la Lang. Fr. I. 69.
2) F. Brunot Hist. de la lang. Fer. I. 163.
3) I. Grimm. Geschichte der dentsshen sprache 207.
4) In coloana rostrală.

In treacăt fie spus, Galati are corespunzător Valati, nume ce se dădea și Românilor.

Alfabetele antice puteau da asemenea anomalii, fiind lipsite de elemente corespunzătoare cu vecinătatea. La cele văzute la F. Brunot și la J. Grimm, se pot adăuga și franțuzescul de azi, *gendre*, la noi *ginere*, deci un *j* corespunzator cu *g*. Asemenea, fonetismul de azi românesc și aromânesc, *vin*, face *vin* (cu gama) la Aromânii din Pind și *ghin* la cei Bitoleni (forma pindeană apare și la unii Români).

Un *v* ebraico-fenician, e identic cu digama elen, cu *f* latin, cu *w* englez. Un *coph* ebraico-fenician, egal cu *q* latin. In latina veche apare uneori *f* pentru *v*. Digama grec se transpune când cu *f*, când cu *v*, *b*, *w* și *o*. In vechime apărea și *p* pentru *v*. Se schimbau literele și de multe ori și silabele. Chiar la Turci gasim pe *g* italian redat în *v*, în cuvintele *varda, vardacosta, vardasol* și *vardavela* pentru italieneștile: *guarde ,guardacoste, guardasole* și *guardavela*. In corespondențe indoeuropene se gasesc numeroase fenomene de acestea și chiar între indoeuropeană și turanică, deși considerate de familii linguistice deosebite. Și fonetica modernă are multe fenomene de felul acesta.

In unele dialecte indiane cuvintele apar cu *b* în altele cu *v*. Fenomenul *b* = *v* apare și la Turci.

Chiar din perioada latină se pot urmări asemenea fenomene fonetice. Se știe că sanscritul *giv* apare în latina *viv*. Ar însemna că substituirea lui *g* prin *v* e antică, la Latini. Ea putea să apară și între diferitele triburi galo-celte. Fr. Bunot ne spune că dia-

lectele celtice erau în unele privinţi destul de învecinate cu latina[1]).

Ne rămâne să spunem câteva cuvinte asupra finalului *h* din Valah, — desigur în ipoteză.

Se crede că la Celţii de acum există forma Gaelah. La Anglo-Saxoni apare forma Waelhisc. Putem alătura aici şi terminaţiunea etruscă *hi* care apare la *Rumahi*, pentru Romani. Apariţia lui *h* poate să fie şi rezultatul vreunei legi de particularism fonetic pe care nu avem de unde o cunoaşte.

Un Gaelah, ar fi putut da un Gwaelah velş, din care s'ar fi putut forma, la unii Gaelah şi la alţii Vaelah.

Sa mai adăugam că unii explică origina lui Gallus din latina Vallus.

Fenomene cu *W* în *Q* şi *G* găsim multe şi azi. Numele de Walcheren la Germani, apare Qualcher la Francezi. Wad-al-Kebir, apare Quadalquivir; Wilhelm apare Guillaume; Guelf, apare Welf etc. Exista şi forme de tranziţie: Gwalia, la Englezi. Chiar Goldesberg, unde a avut loc întâlnirea între Hitler şi Chamberlain ,se numea Wodensberg.

Dar să urmărim mai departe problema aceasta fonetică, sub o formă inversă a celei precedente.

A doua ipoteză

O ipoteză inversă este aceea a lui Th. Amédée[2]), anume că în latina Evului-Mediu, apare Gualus şi Wallus în loc de Gallus. Autorul crede, după alţii, ca Gal derivă din Wal germanic, prin care Germanii

---

1) F. Brunot. Hist de la Lang. I, 51.
2) Thierry Amédée, în introducere pentru *Istoria Galilor*.

înțelegeau popoarele occidentale ale Imperiului Roman și în particular pe acei din ramura galică. Și Wachter ca și Leibnitz, crede că Gal derivă din germanicul Wallen, care înseamnă a nomăzi, a emigra și are și sens de străin[1]). Și Wallon are sens de strain. Asemenea Welsch are la Germani sens de strain și de dușman. Deci avem și ipoteza că Walah ar fi eșit din Walen, Wal, cu sens de străin și emigrant, și ar fi dat pe Gal.

La început am avut credința că Valah derivă din latinul *villicus* (țăran), din *vulgus-volgus* (vulg), etc., cari se apropie de Valachus. Am crezut chiar că Valachus va fi avut dela Romani sens de popor, de țaran, de rustic, sens social, derivat din primarul etnic.

Pentru ipoteza villicus, întocmisem o susținere amplă. Dar am fost sfătuit sa renunț.

Daca Valah va putea fi considerat ca vine din Apus din denumirile galo-celte, germanice și italice-romane, acestea sunt știrile pe cari le-am putut spicui. Avem impresia că știința e lipsită în aceasta privință de date necesare pentru dezlegarea precisa a problemei.

La încheerea ipotezelor se poate spune că nu se poate da fără risc o concluzie asupra originei și numelui Valah. Datele istorice, indică origina germană. Germanii însă ne trimit la origina celto-galică, fără a se documenta. Cercetătorul atent, este cu desăvârșire sustras vechilor ipoteze orientale pentru origina orientală. Chiar originile germanice nu-l satisfac. De la

---

2) Ar însemna că Galo-Clții erau denumiți ca și Sciții lui *Erodot*, nomazi. *De alt-fel* nomăzia a fost întru câtva caracteristica mai tuturor popoarelor vechi. Se crede că și Pelasg înseamnă nomad. Beduin are acelaș sens. Deci și numele popoarelor vechi ar fi avut sem de nomad.

Germani preferă doar tradiția germană că origina lui Valah e apuseană și astfel cercetătorul este ispitit a bănui o origină galică, galo-italică-latina-romană și a o cauta.

Dar să vedem și elementele istorice în legătură cu această problemă.

Reazămul istoric al acestor ipoteze

Celții, ziși și Gali, intemeiaseră un imperiu înainte de era creștină în marea parte a Franței, în Nordul Italiei, în Sud-Vestul Germaniei, în Elveția, Boemia, Moravia, Carintia, Carniolia, Iliria, Bosnia, Tracia și Asia-Mică.

Printre triburile celto-galice, era și tribul Volcilor. Se crede că acest trib a dat numele său întregului popor al Galo-Celților. E o problemă discutabilă dacă un trib poate da numele său întregului popor din care face parte. Totuși, s'au văzut și cazuri de acestea. I. Iordan[1]), recunoscând derivația lui Welsch din Volci, da și alte pilde de triburi cari și-au impus numele poporului din care făceau parte. Karsten de asemenea recunoaște că tribul celtic al Volcilor era numeros la Sudul Franței și chiar la Sudul Germaniei, înainte de Era Creștină și că din cauza aceasta și-a impus numele asupra întregului popor celtic, nume care apoi a trecut asupra Romanilor, degenerând și în sens de străin.

Acest trib al Volcilor ar fi dat numele de Valah. Aceasta se numește ipoteza celtă a originei numelui Valah.

Teoria celtă a lui Vlah are însă două faze, prima

---

1) I. Iordan, *Viața Românească*, 1921, p. 423.

ca Vlah ar deriva dela Celţi, şi a doua că Românii descind dela Celţi, din emigrarea Celţilor, în special a Celţilor Volci, în Orient[1]).

Teoria că Românii şi Aromânii ar fi de rasă Celto-Galica, a dat-o în 1877 învăţatul Hr. I. Bilderman[2]) şi a rascolit-o după aceea cu multă pasiune, I. Caragiani. In ultimul timp a reluat-o ziarul Petit-Parisien (Nov. 1938), dând pe Români ca descendenţi ai tribului Volk.

Prima teorie, origina numelui Vlah de la Germani, este acceptată de mulţi. A doua, aceea a originei Românilor dela Celţi nu mai găseşte credit nicaieri. Nici noi nu ne ocupăm de această lature, decât ca moştenire onomastică, nu de rasă directa, pentru noi Românii, din rasa galo-celtică; moştenirea aceasta ne revine în măsura în care o aveau Romanii dela Galo-Celţi, pe cari i-au asimilat. Moştenirea dela Celţi este cel mult un substrat. N. Iorga ne-a dat originile noastre în ultima lucrare, Istoria Românilor.

Şi la Traco-Daci, Galii au fost romanizaţi înainte de apariţia neamului românesc. Aceasta se vede şi în domeniul linguistic. Ovid Densuşianu scrie că filologia româna nu accepta existenţa unor influenţe celte[3]). Totuşi şi azi filologii noştri încearcă, dar se pare că încercarea nu e rodnică. E vorba deci numai de moştenire onomastică indirectă, prin Romani, fie şi prin Traco-Daci, moştenirea numelui Gal, transformat Val, dacă această moştenire se va putea stabili cu precizie de către istorici şi filologi. Moştenirea

1) De invazia celtă în Orient se ocupă Thiewy Amedée şi C. Iulian, cari au descris trecutul Galo-Celţilor.

2. H. I. Bilderman. *Die Romunen und ihre Verbreitung in Ostereich*, 93-103.

3) Ovid Densuşianu, *Hist. de la langue roumaine*, I 39.

galică a fost eminamente a Romanilor. E deci firesc să se caute o explicaţie a numelui Valah şi în numele Gallus. Aşa de mare a fost amestecul Galo-Celt cu Italicii, încât s'a putut scrie despre un grup linguistic indo-european, italo-celt. In sec. V a. Hr. Nordul italic era galo-celt. De pe la 391 a. Hr. a avut loc un răsboiu cu Celţii în centrul Italiei.

Se naşte întrebarea dacă numele Valah şi derivatele lui apar la unele popoare pentrucă sunt romanice, sau pentrucă sunt deadreptul celto-galice. Pentru Orient am văzut că Celto-Galii veniţi aici s'au asimilat timpuriu. In Apus există însă ambele forme. Unele popoare sunt celto-galice, descendente directe şi ca rasă şi ca limbă ale Celto-Galilor. Nordul Franţei, Sudul şi Nordul Angliei, etc., cad în această categorie. Dar şi aici se poate căuta, dacă nu rasa romanică, cel puţin influenţa romanică pentru acest nume galo-celt, pe care cum am văzut, Romanii l'au moştenit dela Galo-Celţi.

In Orient e discutabilă Valahia Asiei-Mici, pentrucă acolo a fost un stătuleţ de aventură Galo-Celt, numit Galatia. Dar avem şi aici Valahii balcanici, deportaţi de împăratul Andronic. Sunt Valahii lui Burada.

Aceasta e de altfel teorie preistorică. Teoriile şi filologiile preistorice-pelasgice, date de unii învăţaţi, le-am evitat în această lucrare.

Sensul etnic-social-technic al cuvântului Vlah

Să vedem izvoarele vechi şi cele noui despre sensul termenului Vlah:

Scriitoarea bizantină Ana Comnena (sec. XII) scrie:

Cei cari duc viaţa de nomad şi cari în limba vorbită se chiamă Vlahi [1]).

G. Murnu e de părere că Bizantinii uneori înţelegeau prin Vlahi păstori sau nomazi.

C. Giurescu adaugă că unele izvoare bizantine dau termenului Vlah, înţeles de călător [2]).

V. S. Novacovici scrie că la Ana Comnena şi la unele texte sârbeşti era o tendinţă de confuzie sub numele de Vlah, a tuturor păstorilor din Balcani [3]).

George I. Brătianu adaugă că mai târziu acest nume etnic a avut un sens social bine determinat. Asupra acestui punct G. Brătianu, promite sa revie [3]).

Sextil Puşcariu crede că în decursul secolelor, Vlah începe să ia sens de păstor. Şi Rëmër al Albanezilor a luat sens de păstor [4]).

Th. Capidan scrie că Vlasina la Slavi înseamnă regiune de păstorit [5]).

Roësler spune că Vlah avea la Bizantini şi la Greci sens de plugari.

S. Mehedinţi spune că Vlah şi păstor în Evul-Mediu, erau sinonime [6]).

S. Dragomir scrie: Mahomedanii din Bosnia numesc Vlah până astazi, pe fiecare creştin, în deosebi pe ţaranii creştini. D-sa adaugă: La scriitorii raguzeni, din sec. XVI şi XVII, Vlah însemna mai ales pastor. Dar şi oraşenilor raguzeni de origină romanica li se

---

1) G. Murnu. *Vlahia Mare*, 12—13 şi N. Iorga. *Ist. Rom.*
2) C. Giurescu, *Ist. Rom.* I, 294.
3) Dupa G. I. Brătianu, *Une Enigme*, 83.
4) Sex. Puşcariu, *Românisch und Romanisch*, 213.
5) Th. Capidan, *Discurs de Recepţie*, 20. De altfel Vlasiena e o iarbă de munte la Români. La Aromânii din Veria apar sub numele de Vlăseauă.
6) S. Mehedinţi, *Dobrogea* (Semi-centenar) 192. S. Dragomir, Vlahii şi Morlacii, p. 83.

spune de către populaţia Slavă, Vlasi. S. Dragomir crede că până în sec. XVI Românii din Serbia se menţineau ca naţiune, deci şi termenul Vlah însemna Roman. După sec. XVI, prin desnaţionalizare, Vlah şi Morlah ajung a însemna pastor[1].

Că, Vlah în Serbia a avut şi sens de Român o recunoaşte şi Miklosich[2]. In dicţionarul paleoslovenic al lui Miklosich, Vlah înseamnă şi păstor.

B. P. Haşdeu constată ca Sârbii catolici şi Mahomedanii numesc Vlahi pe Sârbi[3].

Notarul regelui Bela scrie: *„Blachi ac pastores"*. Biograful anonim din sec. XIV scrie: Blâsi care au păstorit regiunile *pascua romanorum*[4].

Invăţatul Jirecek scrie urmatoarele: „In timpul mai nou, în cari deosebirile geografice s'au şters, orăşenii şi insularii din Dalmaţia numesc pe slavoneşte Vlah sau pe italieneşte Morlacco pe orice ţăran şi păstor de pe uscat, pe când în Croaţia sub numirea Vlah se înţeleg credincioşii bisericei orientale[5].

C. Giurescu, ocupându-se de sensul termenului Vlah, adaugă: „Dela o vreme, însuşi cuvântul Vlah a ajuns sinonim cu păstor, înţelesul etnic transformându-se în unul technic"[6].

Jirecek adaugă: es ist kein zwiefel, das man unter Vlahen... damals oft auch slavische Hirten verstand[7].

Tot Jirecek crede că Vlah a trecut la Bizantini pen-

1 S. Dragomir. *Vlahii şi Morlacii*. p. 83.
2) Miklosich. Wanderung 6-7.
3) B. P. Hasdeu, Ist. Critică a Rom. I. 34
4) G. I. Bratianu. *Une Enigme* . ., 89.
5) Revista *Lilicea Pindului*. 1911.
6) C. Giurescu. *Ist. Rom*. 394.
7) Jirecet. *Geschicte der Bulgaren* . . 218. (După G. Murnu Vlah Mare, 13).

tru elementele romanice rurale, mai târziu pastoreşti[1]).

Ungurii dau termenului Vlah numai sens de păstor, spre a salva teoria promaghiară. Arheologul ungur, I. Lehoczky arată că şi Slovenii au cunoscut Vlah, sub forma de păstor[2]).

In Vestul Cehoslovaciei, Vlasi înseamnă păstori.

Memorialistul Raybaud, voluntar francez în revoluţia greacă din 1821, în Moreea, înţelege păstor prin Vlah[3]).

După cum am văzut în Serbia, termenul Vlah, are sens de păstor, de creştin, de plugar, iar în Dalmaţia până şi orăşenii romanici primesc acest nume. In Grecia însă Vlah are sens parţial de Român, la Românii nedesnaţionalizaţi şi sens parţial de rural, rustic, om dela ţară. Deci doua sensuri. Sensul etnic îl cunosc Grecii, dela Nordul Greciei, cari sunt în contact cu Aromânii; Grecii dela Sud mai că nu cunosc decât sensul social.

Acest sens social de rural, Grecii îl cultivă cu stăruinţă în scopul de a ascunde cu totul vechiul sens etnic de Roman, care jenează politiceşte. Grecii ascund că sensul social provine dela cel etnic şi afirma că sensul etnic derivă dela cel social. E o simplă inversare. In Marele Enciclopedic grecesc, sub Vlah, citim următoarele:

„Termenul Vlah, care se dă în general păstorului, sau agricultorului, sau rusticului care trăieşte sub cerul liber, a ajuns treptat termen etnic, care s'a dat latinoglotilor locuitori din Balcani, dintre cari fac parte şi

---

1) N. Iorga, *Ist. Rom.* II, 145.
2) *Revista Ethpograptică, 4.*
3) Vezi Memoriile sale.

Cuţovlahii". Şi al doilea Mare Enciclopedic grecesc scrie în acelaş sens.

Această inversare a realităţilor reese şi din părerea lui Miklosich că Vlahii din Moreea au cuvinte de origină romanică şi ciobăneşti. Aceasta parere din nefericire, n'a fost controlată de nimeni până astăzi.

Azi, termenul Vlah în sens de Român, persistă în Peninsula Balcanică, numai la câteva sute de mii de Aromâni nedesnaţionalizaţi.

Din cele de mai sus se vede că numele Vlah, este etnic când se dă Românilor şi Aromânilor, în colo este social-tehnic, pentrucă se dă unei parţi a rusticilor din Grecia şi din Serbia şi chiar din restul Peninsulei Balcanice, din Ungaria şi ţările slave dela Nordul nostru.

Teoria că Vlah înseamnă păstor, este adevărată dar este parţială, se întinde spaţial numai acolo unde Românii s'au desnaţionalizat, evoluând pe Vlah în sens de păstor. Aceasta teorie nu e generală, caci Vlah nu are sens de păstor în toată Peninsula Balcanica şi în tot Centrul european. Bulgarii, Sârbii, Grecii, Albanezii, Cehoslovacii, Ungurii, etc., au fiecare un termen deosebit pentru păstor şi nu tuturor păstorilor le zic Vlahi, ci în anumite regiuni, unde desigur s'a produs desnaţionalizarea Vlahilor şi evoluarea sensului etnic în cel tehnic-social. Această situaţie este indiscutabilă. Din eroare unii scriitori din Evul-Mediu au generalizat cazul. Dela ei au reprodus scriitorii actuali. Adevărul se poate controla şi azi.

Dacă hotarele lui Vlah-etnic sunt cunoscute, acele ale lui Vlah-social nu sunt precis stabilite, rămân de căutat. Dar nici cauzele acestui fenomen nu sunt precizate bine. In cele de mai sus sunt doar semnalate. Rămân

şi ele de căutat. Nu încape îndoială însă, că Grecii, Sârbii, Bulgarii, Cehoslovacii, Maghiarii, etc., rusticii cari îşi zic Vlahi, au fost Romanici şi s'au desnaţionalizat păstrându-şi numai numele de Vlah, care s'a referit apoi la ocupaţiunea lor de predilecţie, păstoritul în primul rând şi apoi rusticitatea, starea de rurali în opoziţie cu starea de urbani.[1])

Aşa fiind, putem spune că avem Vlahi grecizaţi, Vlahi slavizaţi şi Valahi maghiarizaţi.

Românii nu-şi zic azi Valahi

Numele Vlah mai are o lature interesantă, anume ca nici Italienii, nici Românii şi Aromânii nu-şi zic azi Vlahi, doar vecinii neromâni îi numesc aşa. Excepţie la aceasta o fac Aromânii Megleniţi, (în Centrul Macedoniei), Aromânii Aspropotamiţi (vestul Tesaliei) şi Istro-Românii (Nordul Italiei). Asemenea neolatinii Belgienii cari îşi zic Valoni şi Velcii din Anglia. Chiar Aromânii când sunt întrebaţi de Greci sau de Turci cărei naţii aparţin ei răspund că sunt Vlahi. Intre ei însa se numesc Armâni tot aşa cum se numesc şi Românii între ei.

Exista însă elemente azi neromâne, o parte din Greci, Slavi şi chiar unii Maghiari, cum şi tribul Sărăcăceanilor, cari îşi zic Vlahi. Nu încape îndoiala ca aceştia au fost cândva Români cum am văzut.

Dacă Românii îsi pot zice în viitor Vlah, alături de numele Români

Se mai naşte întrebarea dacă Românii şi Aromanii

---

1) In ultimul timp, N. Iorga spune că Vlah însemna înainte Român, pe urmă cioban (Universul 19 Iulie 1938).

se pot prevala azi de numele Valah, alături de numele derivat din numele Roma. Căci, afară de desfăşurarea sa în timp şi spaţiu, numele Valah este forma în care se cunoaşte istoria Românilor din Evul-Mediu, până pela 1850 şi pe deasupra, avem câteva milioane de Români deznaţionalizaţi cari sunt numiţi Valahi şi chiar ei în de ei se numesc Valah. Sau poate unele accidente politice, cum e nota improprie pe care o dădeau Germanii şi Ungurii numelui Valah [1]) şi alăturarea greşită a lui Valah din Vlax, ne vor sfatui să ne ferim de acest nume.

B. P. Hasdeu credea că sensul de dispreţ al lui Valah în limba germană a aparut când Romanii au fost învinşi [2]). E ceva firesc. Acelaş lucru s'a întâmplat şi cu Rumân al nostru, când ne-au cotropit Barbarii, a luat şi sens social. Şi Grecii se prevalau înainte de numele Romeos; azi îl boicotează. Vlah ar fi ca şi Bohemi la Cehi, Unguri la Maghiari, etc. Deci acesta este un fenomen obişnuit între popoare. Care popor nu are mai multe denumiri? Grecii îşi zic Eleni, Romei, Vlahi, etc.. In vechime aveau mai multe nume.

Pe deasupra înainte vreme numele Valah era întrebuinţat şi de oficialitatea română. Nu am putut stabili în ce măsură Românii dela Nordul Dunărei şi-au zis Valahi. Şincai, scria, Vlahia; D. Cantemir a scris *Hronicul Romăno-Moldo-Valahilor;* M. Kogalniceanu

1) Sensul de dispreţ ce se dă de unii numelui Valah, este acelaş pe care orăşenii de pretutindeni îl dau celor dela ţară. cari de asemenea au forme de dispreţ pentru popoarele duşmănite. Sensul dispreţului creşte sau descreşte după împrejurări, când popoarele decad sau sunt în ascensiune. Acest fenomen e universal.

2) B. P. Hasdeu, *Ist. crit. a Rom.* I. 38.

a scris *Moldo-Valachie.* Scriitorul aromân Roja iscălea Valachus Moshopolitanus.

Hasdeu constată că Principii Munteni se intitulau domni ai Valachiei, adaugă că Diplomatica din sec. XIV aduce dovezi că Românii se faleau că sunt Vlahi, purtau ambele nume, şi conchide că Vlah la Români a fost admis în limba oficială. Hasdeu ne da şi ceva din imaginaţia poporului, doi domnitori închipuiţi; *Roman-Voda* şi *Vlachiţă-Voda.* Oare aceasta nu înseamnă că şi la poporul român a existat numele Valah alaturi de numele Român aşa cum la Greci, Unguri, Cehi, apar mai multe nume deodata?

Pentru Apus nu ştim bine nici pentru trecut nici pentru prezent, dacă Valah, Velş, a fost întrebuinţat sau nu la neolatini. Am vazut la capitolul Velş, ca Chateambriand se numea Velş.

Incheere la Valachus şi Romanus

Se pare că origina şi etimologia numelui Valah trebuieşte cautată în Apus deşi rosturile acestui nume se desfăşoară acum mai mult în Orient.

Problema numelui Valah e mai intensă şi mai complicată decât aceea a numelui Roman. Contrar aşteptărilor, Valah apare în lumină noua.

Se crede în general că numele Valah a apărut după cel de Roman. Nu se poate şti dacă a fost o succesiune, sau o coexistenţa, sau anterior numelui Romanus. Numele Valah nu poate fi lasat pe planul al doilea, şi îi se poate căuta origina chiar în veacurile dinainte de Hristos. Numelui Valah îi se poate căuta origina în Apus, fie ca nume ligur, anterior invaziei galo-celte în Galia, daca Volcii erau Liguri, cum

crede C. Jullian [1]); fie ca nume galo-celtic, dacă Volcii erau Galo-Celţi, cum cred mulţi istorici; fie ca nume galo-celtic, abstracţie făcând de Volci, cum cred Germanii; fie ca nume germanic pentru Galo-Celţi, provenit din particularism fonetic prin transformarea lui *G* în *W*; fie din etimologia germanică Wallen şi transformarea lui W în G; fie din opţiune, la unii pentru forma Wallus, la ceilalţi pentru forma Gallus, ambele din Gwalus; fie din alt particularism fonetic sau accident alfabetic latino-galo-celtic, fie pur şi simplu ca nume germanic, Walh pentru Galo-Celţi.

Fonetismul G în W, sau W în G, poate fi căutat şi la Italici.

Oricare ar fi origina sau etimologia numelui Valah fapt este că ştirile se opresc la secolul al V-lea după Hristos şi că pentru un mileniu înainte de această data nu există ştiri. Acest mileniu ramâne de cercetat.

Poporul Vlah, pare a fi fost prea numeros şi aşezat într'un spaţiu întins. Bulgarii, Sârbo-Croaţii, Moravii, Slovacii şi alte paturi mai mici de Slavi, cum şi mulţi Unguri, au dislocat în parte pe Români şi în parte i-au desnaţionalizat.

Toponimia măruntă derivată din Vlah sau numai asemanătoare, apare mai mult în Peninsula Balcanică şi la vecinii noştri dela Nord şi Vest şi mai puţin în România.

Toponimmia măruntă derivată sau numai asemănătoare cu numele Roma, apare mai mult în România şi în Franţa, nu în Peninsula Balcanică şi Europa Centrală.

Din lipsă de dicţionare geografice pentru străinătate, nu am cercetat nici celelalte lucrări române cu

---

1) C. Jullian, *Istoria Galilor*. T. E. Karsten. in *Les Anciens Germains*, crede că Ligurii, erau Iberi.

toponimii, cum și lucrarile Bogrea, Jordan, Dragan. Problema aceasta poate forma un studiu special.

De restul toponimiei romanice în Orient, cuvinte ca *Dormitor*, *Visitor*, etc. în Serbia, *Gurguliat*, Cercel, etc. în Bulgaria, etc, nu ne-am ocupat pentrucă aceasta nu intră în spiritul acestor studii [1].

Velsch este echivalent cu Valah.

Vlahos nu poate veni din Vlaks, cum cred Grecii. Cuvântul Vlaks înseamnă, prost. Grecii îl aveau pentru vlakii lor încă dela 450 a. Hr., de când nu cunoscuseră pe Vlahi. Și se pare că aveau mulți vlaki, căci au creiat și impozitul Vlakilor, (proștilor) zis Vlakonomion pe care autoritățile îl percepeau dela astronomii Greci, așa de mult consultați pe atunci de către poporul grec.

Numele Valah, vine dela Nord-West, dela popoare cu mult mai înapoiate decât Romanii, din punct de vedere social, deci nu putea fi o poreclă batjocoritoare cum ar fi putut fi dacă provenea dela Greci, incontestabil superiori Romanilor la începuturi.

Rusticii Greci din Grecia veche se numesc unii pe alții Vlahi, fără a se simți jigniți, dar nu acceptă pe Vlaks; îl consideră o insulă. Vlahos e una și Vlaks e alta și la Greci.

Vlaks e o coincidență, așa cum e și Fellah. De altfel Vlaks este termen indo-european, acelaș cu latinescul *flascus*, cu românescul fleașcă, etc., etc..

Am văzut cum între consoanele *R* și *m*, din numele Roma s'au perindat toate vocalele. Acelaș lucru constatăm și la numele Vlah între *V* și *l*, Valah, Vealh, Voloh, Vulachi, Vlah, etc. etc.. Dar la Vlah apar și

1) A se vedea lucrările N. Drăganu.

consoanele schimbate în Blaci, Ulag, Olah, Flachi, etc.. Şi în Galaţi avem forma *e* în Celţi şi *o* în forma franceză Gaul, care se citeşte Gol. Afereza Lah e şi mai semnificativă.

Sensul etnic al numelui Vlah, stă la bază, iar cel social a intervenit în urmă. Grecii susţin contrariul. Ungurii şi Slavii au aceleaşi motive să se identifice cu această teză.

Rumân ca nume social, apare mai intens în sens de agricultor şi mai puţin în acela de păstor. Vlah are o poziţie inversă. Vlah grecesc are ambele sensuri. Vlah sârbesc are sens şi de creştin şi de ţărani şi orăşean pe alocurea.

Teoria cu sensul social, la Greci, nu o gasim în cele vre-o treizeci de dicţionare greceşti ce-am cercetat. Nici numele Vlah nu apare în aceste dicţionare. Nici în altă literatură greacă. Doar enciclopediile noui o dau. Vlahi la greci e parţial, regional, nu e general pentru rustici, cum îl dau enciclopediile greceşti. S'ar părea că forma cu rusticitatea e inventată ca să mascheze sensul etnic perdut al cuvântului. In dicţionarele germane vechi, apare regulat numele Valah şi Welsch. Diferenţa aceasta între dicţionarele greceşti şi cele germane e semnificativă [1]).

Grecii cari îşi zic Valahi, sunt Valahi desnaţionalizaţi. Tot aşa Slavii şi Maghiarii.

Grecii au purtat două mii de ani *nume romanice*, derivate din numele Roma.

Romanus nu a fost nume oficial cum se afirmă de

---

1) E firesc ca Valah să nu apară în dicţionare ca nume propriu. Numele proprii apar de cele mai multe ori în dicţionare istorice. Dar putea să apară ca subtantiv în sens de rustic, dacă exista.

Greci de cât în parte. A fost nume roman pentru Romanii de pretutindeni și deci și pentru cei din Orient, pentru Romanii și Romanicii grecizați și numai în parte a fost nume oficial de împrumut pentru Grecii sadea, prefăcut în Romeos, Romèi. Dar forma populara Rumnios, Rumni, ascunde pe Romanii grecizați.

Azi, deși toți Grecii își zic Romèi, nu toți însă își zic Vlahi. Afară de acei din Grecia veche, (Moreea și Nordul imediat al Golfului Corint) și Sărăcăceanii, ceilalți Greci, din Tesalia, Epir, Macedonia, etc., adică din regiunile unde locuesc și Aromânii, nu-și zic Vlahi, ci numai Romèi și Elini.

Stratul rural din Grecia Veche, care-și zice Vlah, și Rumios, întarește credința că a existat o romanitate (a nu se confunda cu romånitatea) și la sudul liniei: M-ții Balcani, Uskub, Alesio, ceeace nu acceptă învațații, afara de Sextil Pușcariu, N. Iorga, Gh. Brătianu, Patsch, Th. Capidan. T. Papahagi, N. Drăganu, etc..

Numele Romanus are mai multe aspecte, onomastic și toponimic; l-au purtat popoare și țari. Unele dintre aceste popoare și țări, au perdut numele Romanus, altele l-au păstrat.

Un alt aspect rasarit este că unele popoare s'au botezat cu acest nume pe cât timp altele au fost botezate.

Neolatinii, în deosebi Francezii, Italienii și Românii, deși sunt de aceeași origină italico-latino-romană, nu poarta totuși un nume identic, comun. Numele Roman, îl au numai Românii și Reto-Romanii. Numele Latin s'a perpetuat în Occident, cel Italian îl au numai Italienii. Doar forma Valah, Vlah și Welsch stabilește

unitatea onomastică. Românii sunt numiți Vlah și Welsch, Italienii Vlah, Welsch și Lah, etc., Francezii Welsch, Vèlche.

Numele Valah, stabilește și el unitatea romano-română și face imposibilă tagaduirea unității romano-romåne, pe care o stabilește numele Român.

Se pune de către învațați întrebarea cui revine moștenirea Imperiului Roman de Răsărit, devenit Imperiul Romeo-Byzantin. Credem ca acest studiu poate aduce o contribuție la problema aceasta[1]).

Nu se explică faptul că Italienii nu au împrumutat numele Romei, ci au menținut pe acel de Italian, derivat de fondul preistoric (arian sau nearian) al Peninsulei mediterane care se chema Italia.

Pentru scriitori, numele Vlah din documente ar putea fi prilej de confuzii, căci nu s'a precizat îndeajuns cari Vlahi și de când pot fi considerați ca Vlahi grecizați sau Vlahi slavizați, în urma grecizării și slavizării. Silviu Dragomir a dat o data pentru slavizarea Vlahilor din Serbia. N. Drăgan ne da sec. XV — XVI, pentru cei din Moravia, când Vlah încetează de-a fi nume etnic, odată cu slavizarea Valahilor de acolo, și ia sens de pastor[2]).

Peloponesul și nordul imediat al Golfului Corint cum și tarâmul Balcanic și Centrul European, rămân de studiat. Deasemenea literatura populară greacă, cu Vlahica Tragudia (cântece populare, cântece vlahice), cu Vlahula (Româncă), Vlahopulos (Românaș) și onomastica în felul Vlaho-Gheorghis, Vlaho-Ianis, Vlaho-Nicolas, etc., nu e precizată în ce măsură privește pe Aromâni sau pe Românii deznaționalizați.

---

1) In alt studiu vom desvolta problema moștenirii Imperiului
2) N. Drăganu, Balcania I 1938, 45.

Grecii au două hore naţionale, una se numeşte Romaiki şi cealaltă Vlahichi.

Poporul Român a moştenit onomastica Romei aproape complet şi în mare parte onomastica Valah. In Apus la neolatini, onomastica derivată din Romanus şi Valah se găseşte mai rar.

Neapariţia lui Valah în Albania ca în Serbia, Grecia, etc., evidenţiază o lipsă de continuitate.

Revoluţiile din Evul-Mediu ale Valahilor balcanici în munţii Pind şi Balcani, nu au fost considerate până acum că au avut şi rosturi de restaurare a dominaţiei romanice, căreia îi se substituiseră Grecii. Laturea aceasta o vom releva în studiul *Balcic şi Cadrul Dobrogean.*

Valah a supravieţuit lui Romanus în Apus.

Toponimia maruntă a lui Romanus şi Valachus necesită o cercetare amplă şi atentă. Asemenea origina lui Valachus în vechiul şi începuturile Evului-Mediu. Neolatinitatea Apuseană în Peninsula Balcanică nu e îndeajuns cercetată.

Şi Valachus îşi aşteaptă evidenţierea.

Enciclopediile neolatine, sărace în această direcţie, aşteaptă şi ele totalitatea semantică şi etimologică a lui Romanus şi Valachus.

Incheind studiul Romanus şi Valachus, reamintim cititorilor că prezentând materiarul referitor la aceste două nume, ne-am ferit de concluzii absolute. Când am avut o părere, am dat-o sub formă de ipoteză. Am făcut însă unele apropieri între ştiri, cum şi unele constatări. Dorinţa noastră a fost să prescurtăm cercetările viitoare pentru rezolvarea acestei probleme pe care o credem şi de actualitate şi arzătoare.

Concluziile să le aşteptăm de la istorici şi filologi, dela colaborarea dintre istorici şi filologi.

Romanus şi Valachus îşi aşteaptă mografiile.

Adaos

După încheierea studiului am consultat următoarele lucrări:

1. Istoria *Limbei Române,* II de Al. Rosetti, din care am spicuit:

Romanja la Est de Serajevo şi Stari-Vlah la Sud-Est de Serajevo. Asemenea:

„Vlah, care, la origine, denumea pe păstorul român, a ajuns cu timpul să nu mai fie întrebuinţat pentru a denumi naţionalitatea cuiva, ci ocupaţia de păstor. Deseori, în documentele sârbeşti, termenul Vlah are o semnificaţie economică: desemnează clasa socială a cuiva, fără referire la naţionalitate" p. 37.

2. O. G. Leoca, *Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României,* din care am spicuit următoarele:

Englezii numeau pe Români, *Walachians;* Polonezii, *Volosin.*

Despre Walach crede că e german vechiu (de unde şi Walsch), şi înseamnă roman sau latin, apoi s'a dat tuturor Romanilor. A trecut la Slavi, de unde a trecut la ceilalţi şi a sfârşit prin a însemna numai Român.

La Grecii bizantini apare Mavrovlachia pentru Ţara Românească. Acest Negru crede că vine dela Cumania-Neagră. Ungro-Vlahia, era termen pentru cancelariile Greceşti şi Slavone, rămasă şi azi în titulatura bisericească.

3. Dr. Marin Popescu-Spineni, *România în istoria Cartografiei până la 1600.*

In hărţile dela finele Evului-Mediu în locul Daciei şi Datiei de până atunci, apare Valachia, Valachia Magna, *Vellachia, Vollachia,* Vlachia, *Vlachia pizola, Vlachia grada,* Walachia. Numele Valachia, apare unetru Muntenia, alteori pentru Moldova şi uneori pentru ambele. La Reichersdorffer (1550) apare Valachia dela Flacci, ginta romană, adusă de Romani sub conducerea lui Flascus, de unde Flachia, degenerată în forma Valachia.

4. In indexul turistic italian se găseşte toponimie marunta pentru Vlah şi Romanus în Orient şi Apus.

5. Mangiuca, în *Romania* R. 1889, 214, înşiră unele ştiri despre apariţia în Apus a numelui Valah chiar în sec. V. d. Hr. — e ceva asemanator ştirilor date de Aron Densuşianu şi conchide că Valah deriva din Gallus prin transformarea lui *G* în *V*. şi că apare nu mai de vreme de sec. IV—V d. Hr.

Revista Lumina, a elevilor liceului Grebena (Grecia): 1938, Oct. Febr. p. 44: „Locuitorul de pe uscat, care traeşte mai departe de ţarmurile marii, este considerat de locuitorul care traeşte lânga mare, ca fiind Valah". E vorba de un sens pejorativ al lui Valah.

A. Keramopulos, derivă Valah din arabo-semiticul *Fellah,* care înseamnă agricultor. Etimologia cu baze de asemanare, nu-l puteau împiedica pe arheologul Keramopulos să deducă şi pe Romanus din cuvântul arab *rommâna,* care înseamnă greutate şi balanţă. Ar fi fost mai consecvent; ne-ar fi mutat în Asia şi ar fi lichidat cu Valahii.

Dar despre A. Keramopulos vom veni cu un raspuns mai amplu.

Expoziția „Mostra Augustea" dela Roma și expansiunea onomastică și toponimică a numelui Roma.

Expoziția Augustea, după câte aflăm dela distanță, a redat în secțiuni deosebite toate laturile activității Imperiului Roman. Această Expoziție este o operă măreață și fară pereche, care nu putea fi realizată decât numai de urmași destoinici ai Romanilor. Dar expoziția Augustea are o lipsă, anume că nu s'a facut o secție unde să se releve prin harți regiunile celor trei Continente, Europa, Asia și Africa, cu nenumărate țări și popoare care s'au botezat sau au fost botezate cu numele Roman, sau cu derivate din acest nume.

La prima propunere, problema pare insuficientă pentru o secție. Totuși, cum se vede în acest studiu, problema este mai mult decât îndestulătoare pentru o secție, ceva mai mult este de prea mare efect sufletesc. Este deadreptul impresionantă, pentru că dacă prin alte secții se poate vedea opera uriașe și unică din trecut a Imperiului Roman, prin secția expansiunii onomastice și toponimice a numelui Romei, se vede dâra de două ori milenară care dăinuește și azi.

Iar dacă cumva se va înființa o asemenea secție, credem că alături de secția de hărți se va armoniza în chip măreț, elaborarea unei fresce în care să apară o serie de baptiserii cu mai multe cristelnițe la care se botează nenumărate seminții de popoare, unele civilizate și altele barbare, dela Carpați și Rin, la Nil, dela Tamisa, la Eufrat și chiar la râul Iordan.

Căci Roma a fost eminamente botezătoare, eponimă,

nașa care a dat propriul ei nume, tuturor țărilor și popoarelor din jurul îndepărtat al Mării Mediterane. Niciodată un nume n'a fost purtat de atâtea popoare și țări câte au purtat numele Roman și cele derivate din Roman.

Făurirea și la București a unei expoziții a expansiunei onomastice și toponimice a numelui Romei, cu hărți și cu fresce, credem că corespunde perfect cu dreptul și datoria de gintă al poporului Român. Poporul Român, măsurat în fapte, cum este, se abține dela idealuri de moștenire teritorială a Imperiului Roman de Răsărit, cum le-au avut Grecii și chiar Bulgarii. Dar aceasta nu exclude dreptul și datoria poporului Român ca moștenitor spiritual aici în Orient. Roma și Bucureștiul au egale drepturi și datorii să evidențieze sub toate laturile măreția istoriei romane și sa se mândrească de ea.[1])

1) Manuscrisul acestei lucrări a fost dat la transcriere pentru înlesnirea culegătorilor tipografici, ceeace a dus la unele erori ortografice mai cu seamă la întrebuințarea literilor majuscule, la sublinieri și punctuație.

TABLA DE MATERII

Institutul de Arte Grafice
TIPARUL UNIVERSITAR
Str. Elie Radu 6.- Bucureşti